

ביאורים בתפילה

השיבנו אבינו לתורתך

אנו מתפללים בתפילת שמונה עשרה שלוש פעמים כל יום: "השיבנו אבינו לתורתך". ואם נתבונן היטב במילים נשים לב שחז"ל קבעו איך היא הדרך לשוב בחזרה אל אבינו שבשמים על פי סדר מסויים. וזוהי התשובה הנרצית לפני השי"ת. נקדים לכך כמה הקדמות שיבארו זאת היטב.

חז"ל אמרו במדרש ויקרא רבה (פרשה כ"ה) על בעל תשובה: "רב הונא אמר אם נכשל אדם בעבירה חייב מיתה בידי שמים. מה יעשה ויחיה, אם היה למוד לקרות דף אחד קורא שני דפים, ואם היה למוד לשנות פרק אחד ישנה שנים". דהיינו רמז רב הונא בדבריו למה שהביא רש"י בתחילת החומש עה"פ "בראשית ברא אלוקים". ושם כתב: ברא אלוקים - ולא אמר ברא ה'. שבתחלה עלה במחשבה לבראותו במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, היינו דכתיב (להלן ב', ד') 'ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים'."

ומקורו טהור במדרש (בר"ר י"ב, ט"ו) קצת בשינוי לשון: "אמר הקדוש ברוך הוא אם בורא אני את העולם במדת הרחמים, הוי חטייה סגי אין [יהיו החוטאים מרובין]. במדת הדין, האיך העולם יכול לעמוד? אלא הרי אני בורא אותו במדת הדין ובמדת הרחמים, והלאוי יעמוד".

עוד מצינו בחז"ל (ירושלמי מכות ז, ע"א): "שאלו לחכמה מה משפט החוטא? אמרה 'חטאים תרדוף רעה'. שאלו לנבואה מה משפט החוטא? אמרה 'והנפש החוטאת היא תמות'". והירושלמי שם ממשיך להאריך שהתורה אמרה יביא קרבן ויתכפר לו, והקב"ה אמר שיעשה תשובה ויתכפר לו.

אבל רואים מכל האמור שמצד מידת הדין [שבה היה צריך להיברא העולם, ובסוף רק חלק מהעולם מונהג על פיה] היה אדם שחוטא - חייב מיתה. וזה הפשט הפשוט דברי רב הונא: "אם נכשל אדם בעבירה חייב מיתה בידי שמים", דהיינו על כל עבירה שהיא - היה אמור האדם להתחייב מיתה.

אלא שאבינו הרחמן שבשמים קבע לנו דרך תשובה שע"י זה ניצל מכל העונשים שיש ונמחק לגמרי את העוונות שעשינו בימי חלדנו. אבל רב הונא מדגיש שמגזירת ה'מיתה בידי שמים' נפטרים אך ורק על ידי התורה. וכבר אמרו חז"ל "גדולה תורה שנותנת חיים לעושיה" (אבות פ"ו, מ"ז). והמשנה מאריכה לבאר מפסוקים שהיא נותנת חיים לעושיה גם בעוה"ז וגם בעוה"ב. ולפי דברינו ברור שהחיים לעוה"ז הם בצורה כזו שאם אדם היה חייב מיתה בידי שמים, אז יעסוק בתורה ויתכפרו לו עוונותיו ע"י עסק התורה וממילא - נותנת חיים לעושיה'.

עכשיו נבוא ונראה את נוסח הברכה בתפילת שמונה עשרה שתיקנו לנו אנשי כנסת הגדולה: "השיבנו אבינו לתורתך, וקרבו מלכנו לעבודתך, והחזירנו בתשובה שלימה לפניך. ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה". דהיינו קודם כל הבקשה היא על כך שאנו ע"י העבירה פרשנו מהתורה. ונתרחקנו ממנה מרחק רב, שהרי "אם תעזבני יום - יומיים אעזבך". לכן כשבאים לבקש על תשובה "השיבנו אבינו" הבקשה היא בצורה כזו "לתורתך" קודם כל שנשוב ללמוד את התורה, ולא סתם ללמוד אלא להכפיל את הכמות כמו שאמר רב הונא כדי שע"י זה ייפטר אדם מ'מיתה בידי שמים'.

ולאחר מכן הבקשה היא: "וקרבו מלכנו לעבודתך" כי אדם שחוטא מתקרר בעבודת ה' וביראת שמים שלו. אז הוא צריך כרגע סיוע וקירוב מבורא עולם כדי לשוב בחזרה. ולאחר שנמלא את שני התנאים האלה ונחזור למדרגתנו הקודמת ומשם נמשיך להעפיל הלאה במסילה העולה בית קל, אז אפשר לבקש "והחזירנו בתשובה שלימה לפניך", דהיינו שאנחנו נתחרט מעומק לבנו ובשלימות על החטאים שחטאנו.

ביאורים בתפילה

[אבל כל החרטה מעומק הלב צריכה להיות רק לאחר שהאדם התקדם בעבודת ה' ויש לו כרגע שמירה רוחנית מהתורה ומהמצוות שהוא עשה. אחרת - הוא ייפול לעצבות ולא יזכה להשלים את תשובתו, אלא אדרבה ח"ו יתייאש וימשיך לחטוא. שהרי הוא חושב לעצמו - אין לי סיכוי - אני אבוד. וזוהי עצת היצר].
לאחר שעשה האדם את כל זה לא נותר לו אלא לייחל שתשובתו נתקבלה. וזה מה שאנחנו מסיימים: "ברוך אתה ה', הרוצה בתשובה". מייחלים אנו לך ועינינו לשמיא נטלית לראות שתמחל לנו על כל חטאותינו, ולא נוסף שוב להכעיסך.

זרע צדקות מצמיח ישועות

אומרים אנו בתפילה בכל יום "זרע צדקות מצמיח ישועות". פירוש:

(א) הצדקה היא כמו "זריעה". אדם זרע מעט, בסך הכל גרגר בודד, ומזה צומח פרדס שלם עם מיליוני גרעינים.
(ב) למרות שהצדקה היא "זריעה", מכל מקום בצדקה יש פרט ייחודי משאר הזריעות. שבכל זריעה, מה שזורעים - זה מה שצומח. אך בצדקה, זורעים "פרנסה ועזרה לשני", אך אותו אחד שזרע - מתברך "בכל התחומים" (מצמיח ישועות - בכל המישורים) ולא רק בפרנסה.

אך השאלה נשאלת:

מדוע הנוסח זרע "צדקות" (בלשון רבים), למה הנוסח אינו זרע "צדקה"?

כדי שלא יאמר אדם "אם באמת הצדקה מצמיחה ישועות, אם כן אתן צדקה "פעם אחת" וזה כבר יספיק לי לביטוח מלא עד 120 ולמה שאתן פעם נוספת?"

&לכן תקנו חכמנו את הנוסח "זרע צדקות" בלשון רבים, להודיע לאותו אדם שכל צדקה וצדקה מוסיפה עוד עוצמה ותוכן "במצמיח ישועות". מה הכוונה?
&הצדקה הראשונה הגדילה את חבילת הזכויות של האדם ופתחה בפניו דלתות לישועות מסוימות, ולצורך העניין נאמר שנפתחו בפניו "שערי פרנסה". הצדקה השנייה רוממה את חבילת הזכויות שלו עוד קצת - וכעת הוא זוכה לישועות יותר גבוהות ומעל הטבע, וכבר נפתח לו שערי "זרע של קיימא"... שערי "בריאות"... הוא ניצל מתאונת דרכים באופן ניסי ונגד השכל... וכן על זה הדרך.

בכל פעם שנותן האדם צדקה - הוא מעצים את הקשר עם ה' ומרומם את נשמתו עוד ועוד, והשפע שמגיע לו בזכות זה מתרבה וגודל.

שלושה ענייני תפילות של שבת

כל אחת בתפילות שבת יש פתיחה שונה לברכה האמצעית כנגד רעיון או ענין מסויים:

ערבית "אתה קדשת" כנגד שבת בראשית (בריאת העולם) ככתוב "תכלית מעשה שמים וארץ" "ויכלו השמים והארץ וכל צבאם..."

שחרית "ישמח משה" - כנגד שבת של מתן תורה דלכולי עלמא בשבת ניתנה התורה ככתוב "אז מסיני נצטוו צווי פעליה כראוי".

ביאורים בתפילה

מנחה: "ואתה אחד" - כנגד שבת של עתיד (הגאולה לעתיד לבוא) ככתוב "תפארת גדלה ועטרת ישועה".

להבדיל מיום טוב שבו יש נוסח אחיד לכל התפילות .

מדוע לא מוציאים בשבת רגילה שני ספרי תורה לקורבנות המוספין

הטור בסימן רפ"ג מסביר מדוע לא מוציאים בשבת רגילה שתי ספרי תורה לקורבנות המוספין "וביום השבת " :

א. בפרשת קורבנות של מוסף של שבת ישנם רק שתי פסוקים (אין עליה לתורה פחות משתי פסוקים) ואין לקרוא אלא מעיינו של יום.

ב. במסכת תענית כז: - אמר הקב"ה לאברהם תיקנתי להם סדר קורבנות, בזמן שקורין אותם לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ומוחל אני על כל עונותיהם, ובמוסף שבת אין קרבן לכפר שכולם עולות, ולכן לא צריך לקרוא את פסוקי קורבנות של שבת. ולכן בתפילת מוסף כתוב "רצית קרבנותיה" - למה רצית קרבנותיה לפי שבשאר יום טוב כל הקורבנות הינם חטאות ובשבת כולן עולות (קורבן של ריצוי ולא על חטא).

הבית יוסף מביא טעם נוסף בשם תוס' (מגילה כז.) לפי שצריך להפטיר בכל שבת מעיינו של יום, ואם היינו קוראים בכל שבת במפטיר את קורבנות המוסף של שבת אזי יהיה צריך לקרוא הפטרה באותו ענין, ואז יהיו כל הפטרות זהות בכל השבתות ולכן אין קוראים את קורבנות המוסף.

הסבר מילות תפילת מוסף בשבת על פי הבית יוסף בשם שיבולי הלקט

הבית יוסף בשם שיבולי הלקט מסביר את מילות תפילת מוסף:

תכנת - לשון סידור

רצית קורבנותיה - קורבנות שבת הם עולות (בכל החגים יש בקורבנות שער חטאת שבא על כפרה, ובשבת אין קורבן חטאת אלא קורבן עולה לשם ריצוי) ויש מפרשים לא רצית קורבן א"כ עבר עליו שבת כדכתיב "מיום השמיני ירצה". הטור מוסיף שאע"פ שצריך לחלל שבת בשביל להקריב קורבנות, רצית את קורבנותיה.

צוית פירושיה עם סידורי נסכיה - ע"ש צו את בני ישראל, על מערכות של לחם הפנים (התרגום של אונקלוס לשש המערכות הוא שית סדרין) ונכסיה הינם מלשון קשות של מערכת לחם הפנים.

מענניה לעולם כבוד ינחלו - ע"ש האגדה דפסיקתא דבאתי לגני בזכות ב' דברים ישראל מתענגים לפני הקב"ה (בזכות שבת) (דכתיב אז תתענג על ה') (בזכות מעשר.

טועמיה חיים זכו - המכבדים את השבת במיני מאכל ומטעמים, ויש סומכין מכאן לטעום תבשילו מע"ש.

ב"תכנת שבת" יש כ"א תיבות (עד אז מסיני) כנגד וביום השבת ועולת השבת שיש בה כ"א תיבות.

ביאור בכרת אשר יצר ע"פ הטור (סימן ו)

אשר יצר את האדם בחכמה - שבריאת האדם היא בחוכמה נפלאה (ראה להן מפליא לעשות) ויש מפרשים שהתקין מזונותיו של אדם הראשון ואח"כ בראו.

ביאורים בתפילה

וברא בו נקבים נקבים, חלולים חלולים (בגימטרייה רמ"ח כמנין אברי האדם). פירש הבית יוסף שמכיוון שיש בגוף הרבה נקבים ואברים חלולים לכן כפל אותם בברכה (נקבים נקבים וכו').

שאם יסתם אחד מהם או אם יפתח אחד מהם (גרסת הטור) - פרש"י (ברכות ס:) שאם יפתח אחד מהחללים כגון הלב או הכרס או המעיין, או אם יסתם אחד מהם מן הנקבים הפתוחים כגון הפה או החוטם או פי הטבעת. נראה שרש"י גורס "יפתח" לפני "יסתם" וכך היא גרסת הרי"ף והרא"ש ונימוקם הוא שמילת "יפתח" חוזרת על ה"חלולים" דבר שסיים בו (כלומר מתייחס קודם לנושא האחרון שסיים בו "חלולים" ולכן אומר "יפתח" ולאחר מכן מתייחס לנושא הראשון "נקבים" ואומר "יסתם"). אבל הרמב"ם בהלכות ברכות בפ"ז ה"ה גורס יסתם קודם ליפתח (מה שנקרא בלשוננו בהתאמה). השו"ע פסק לפי גרסת הרמב"ם. והמשנה ברורה פסק בס"ק ב' לפי רש"י, הרא"ש והרי"ף.

אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת: מהר"מ מרוטנבורק כתב שאין לגרוס "אפילו שעה אחת" שהרי סותם את פיו הרבה שעות ויכול לחיות (נושם דרך האף) וכ"כ אבודרהם והכלבו בשמו. הטור בא ליישב את הגרסה "אפילו שעה אחת" ומפרש את הברכה על זמן יציאת הולד לעולם כדאיתא במסכת נדה שכל זמן שתינוק במעי אימו טבורו פתוח ופיו סתום, יצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח שאלמלא כן אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת. ואע"פ שאחר צאתו לאויר העולם סותם את פיו ויכול לחיות. ויש לשאול מאחר שאם יסתם אחד מהם שייך רק בנקב הפה בלבד, אזי למה מזכיר שברא נקבים נקבים שכולל את כל הנקבים בגוף ? נראה לבית יוסף לתרץ שכמו שכתב חלולים חלולים (שהרי אם יפתח אבר אחד חלול האדם לא יכול להתקיים) כך כתב חלולים חלולים. קושייה נוספת מעלה הבית יוסף שהרי בברכה כתוב "שאם יסתם אחד מהם או יפתח אחד מהם", וכמו שב"יפתח אחד מהם" הכוונה לאיזה איבר שיהיה כך הכוונה ל"אם יסתם אחד מהם" גם איזה איבר שיהיה ? ולכן הבית יוסף מסביר את "אם יסתם אחד מהם" בעניין אחר- שיש גבול לאדם שיכולים נקביו להיסתם ולא ימות, וכיוון שעבר אותו גבול אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת. ומכיוון שבכלל הנקבים יש את נקב פי הטבעת ופי האמה ובכלל האיברים החלולים יש את המעיין והם ממלאים תפקיד חשוב מאוד בעת עשיית הצרכים של האדם, לכן תיקנו שבח זה בעת עשיית צרכיו. והסבר נוסף שאם אדם יוצא לנקביו מעבר לגבול אזי הוא יכול למות וזה בכלל שאם "יפתח אחד מהם" ומעניין עשיית צרכיו ממש. ולכן השו"ע גרס "אפילו שעה אחת" לעומת זאת משנה ברורה בס"ק ג' כתב מנהגנו שלא לומר "אפילו שעה אחת" כך מוכח באגודה וכ"כ המגן אברהם והגר"א (כמו אבודרהם).

רופא כל בשר - ע"ש שהנקבים שברא באדם להוציא פסולת מאכלו, כי אם יתעפש בבטן האדם ימות והוצאתו היא לרפואתו.

מפליא לעשות - מפרש הטור כדאיתא במדרש כי ה' גדול ועושה נפלאות, האדם דומה לנאד (כיס) מלא רוח, ואם יעשה אדם בנאד נקב כחודה של מחט הרוח יוצאת ממנו, והאדם מלא נקבים ורוחו משתמרת בתוכו, הרי עושה נפלאות. ויש מפרשים ע"ש שבורר את המאכל הטוב ודוחה את הפסולת. ויש מפרשים שהברכה היא על הנשמה שה' שומר רוח האדם בקרבו וקושר דבר רוחני בדבר גשמי (אי אפשר לנשמה לעשות פעוליות רוחניות כאשר הגוף חולה באחד מאיבריו) והכל הוא ע"י שהוא רופא כל בשר כי אז האדם בקו הבריאות ונשמתו משתמרת בקרבו ולכן תקנו לומר אחרי ברכת אשר יצר "אלהי נשמה..".

לרפואת כל חולי עם ישראל ובכללם לרפואת אליהו בן אסתר

ביאורים בתפילה

מדוע מבדילים בתפילה במוצ"ש

הטור בסימן רצ"ד כתב - אמר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפילות, קדושות והבדלות, בתחילה קבעוה (הבדלה) בתפילה, העשירו קבעוה על הכוס, חזרו והענו קבעוה בתפילה, והם אמרו המבדיל בתפילה צריך להבדיל על הכוס (ברכות לג.) (והטעם שקבעו לומר "אתה חוננתנו" בברכת חונן הדעת מבואר בירושלמי שאסור לו לאדם לתבוע צרכיו קודם שיבדיל (ולכן קבעוה בברכה הראשונה של הבקשות של חול), אי נמי מהבבלי שאם אין בינה אינו יודע להבדיל ועוד דילמא אתי למיטרד לכן קבעוה באתה חונן בתחילת התפילה, ולא תהיה לו טרדה, שבתחילת התפילה אדם יכול לכיוון יותר מאמצע התפילה לכן תקנו באתה חונן (יעוין בילקוט יוסף שם ס"ב).

טעם נוסף (מובא בטור בסימן רצ"ו) נמצא בבית איש חי פרשת ויצא ס"ד - כתוב בזוהר הקדוש בפרשת בראשית דף יד: - ובשירותא, מבדלי בצלותא ומבדילי על הכוס, פרחי מתמן וכו'. וכתבתי שם בסיעתא דשמיא בהגהותיי על הזוהר, הכוונה שמגרשים לאותם המזיקים בהדרגה: בתחילה אומרים הבדלה בצלותא דלחש ובזה נעקר ונתלש כח פנימי של המזיקין, ואחר כך "שיר של פגעים" (יושב בסתר עליון) ובזה נעקר ונתלש כח האמצעי שלהם, ואחר כך הבדלה בקול רם ובזה נתלש כח החיצוני שלהם. ואז פרחי לגמרי ואזלי להו למדברא וכו'.

אזכרת שלושת האבות בתפילת שבת

הבית יוסף מפרש את התפילה "אברהם יגל, יצחק ירנן, יעקב ובניו ינוחו בו" - לפי שהאבות שמרו את השבת שאפילו עירובי תבשילין שמר אברהם אבינו וכן צוה את בניו (זה יצחק) ואת ביתו (זה יעקב), לכן אנו מזכירין אותם בתפילה - גילה באברהם בב"ר גיל יגיל אבי צדיק זה אברהם-בשעה שנתבשר לא יירשך זה (ישמעאל) וכו' בא שמחה וגיל בליבו שנאמר ויפול אברהם על פניו ויצחק, וכיוון שנדרש גיל יגיל אבי צדיק על אברהם (האבא של הצדיק), נמצא שיצחק הוא הצדיק, ומצינו רננה אצל צדיקין דכתיב "רננו צדיקים" ועוד שאמר אברהם "השה שעולה בני" (שאמר אברהם ליצחק שהוא יהיה הקרבן) מיד רינן יצחק ואמר שירה, ומה שירה אמר שיר של קרבן. יעקב ובניו ינוחו בו דכתיב "ויחן את פני העיר" אמרו בב"ר שקבע תחומין מבע"י הדא אמרה ששמר יעקב שבת.ודווקא יעקב ובניו ולא אברהם ובניו ולא יצחק ובניו, שהרי בני ישמעאל ועשיו אינם נוחים בו.

הסיבה לאמירת "כתר" בתפילת מוסף בשבת, ביו"ט ובנעילה ביום הכיפור

הבית יוסף בסימן תכ"ג כתב בשם שיבולי הלקט סימן מ"ה וז"ל מצאתי בתשובות הגאונים לפי שבימי רב גזר יוזגדר מלך פרס שלא יקראו קריאת שמע, מה עשו חכמים שבאותו הדור תקנו להבליעו ב"כתר" בין הקדושות: רישא - שמע ישראל וסיפא - אני ה' אלהיכם. ולמה תקנו לומר בהבלעה כך כדי שלא תשכח ק"ש מפי התינוקות ובקשו רחמים מן השמים ובא תנין בחצי היום ובלע את יוזגדר מלך פרס בבית משכבו ובטלה הגזרה. אמרו חכמים שבאותו הדור לא נבטל שלא לאומרה כלל דכי שיתפרסם הנס לדורות אלא נקבע אותה בתפילת המוספין ובתפילת הנעילה שאין שם ק"ש כלל וכן מנהג בשתי ישיבות.

עיונים בברכות השחר

איתא במסכת ברכות ס: כי מתער אומר אלהי נשמה שנתת בי... ברוך אתה ה' המחזיר נשמות לפגרים מתים, כי שמע קול תרנגול לימא ברוך אשר נתן לשכוי בינה... כי פתח עיניה לימא ברוך פוקח עורים, כי תריץ ויתב לימא ברוך מתיר אסורים, כי לביש לימא ברוך מלביש ערומים, כי זקיף לימא ברוך זוקף כפופים... וכי פריס סודרא על רישיה לימא עוטר ישראל בתפארה וכו'.

ביאורים בתפילה

כתבו התוס' (בברכות ס:) שאע"פ שלא שמע קול התרנגול יכול לברך הנותן לשכוי בינה שאינה אלא הודאה למקום שנתן לנו בינה וברא לנו את צרכינו. והרא"ש כתב שכל הברכות שהם להנאתו כמו מלביש ערומים ועוטר ישראל ושעשה לי כל צרכי, אם אין נהנה מהם כגון השוכב על מיטתו ערום אינו מברך אותם. ורב נטרונאי ורב עמרם ושאר הגאונים הנהיגו לבדר את כולם אפילו לא עשה המעשה, שלא על עצמו. הוא מברך אלא על כל העולם מברך אם השם שעשה כל הטובות והחסדים האלו תמיד לכל. אבל הרמב"ם קרא תיגר על המנהג בפ"ז מהלכות תפילה וז"ל נהגו העם ברוב עירנו לברך ברכות אלו זו אחר זו בב"ה בין נתחייבו בהם בין לא נתחייבו וטעות הוא ואין ראוי לעשות כן ולא יברך. והר"ן כתב שאפילו לא שמע שכוי מברך עליו וכן בכלן ומנהגן של ישראל היא וכ"כ הרמב"ן.

כתב הטור בסימן מ' שמהגמרא עולה כי צריך לברך כל ברכה רק בזמנה (כאשר שומע קול תרנגול או פוקח עיניו) אולם לפי שאין הידיים נקיות תקנו לברך את ברכות השחר בבית הכנסת טעם נוסף מפני שרבים מעמי הארץ אינם יודעים את הברכות לכן סידרום לאומרם בבית הכנסת על סדור העולם והנהגתו. הבית יוסף בסוף דבריו כתב שכיוון דאיכא פלוגתא במילתא, אין לברך ברכה א"כ נתחייב בה ונ"ל שטוב לאומרה בלא הזכרת השם. וכ"כ בשו"ע בסעיף א' " כשישמע קול תרנגול יברך וכו'" ובסעיף ב' כתב עכשיו מפני שאין הידיים נקיות וגם מפני עמי הארצות שאינם יודעים אותם נהגו לסדרם בבהכ"נ וכו' " משמע דקאי על אותם שבסעיף א'. דרכי משה חלק עליו וכתב שאל ישנה אדם מן המנהג (שיברך גם שלא שמע) . ילקוט יוסף בח"א כתב שיש לברך כל ברכות השחר אפילו באופן שלא נתחייב בהן כלל, כגון שלא שמע קול תרנגול, שהברכות הן על מנהגו של עולם. ואע"פ שאין זו דעתו של מרן השו"ע, מ"מ הואיל ופשט המנהג לברך, ספק ברכות במקום מנהג לא אמרינן. ומה גם שכן סברת רבותינו המקובלים.

הרא"ש מקשה שהרי ידוע הכלל של עובר לעשייתן? הכלל נכון רק בברכות המצוות שאומר בהם "וציוונו" צריך לברך את ה' תחילה על מה שציוונו ורק לאחר מכן לקיים את המצווה, אבל בברכות של שבח והודאה כגון ברכות השחר יכול לברך אח"כ. ישנה קושיה של הר"ן מהירושלמי שכתוב גבי ברקים - היה יושב בבהכנ"ס ושמע וכו' ומשם נראה שאין לברך את ברכות השבח אלא רק בתוך כדי דיבור של ראייה ושמיעה ולכן הר"ן מתרץ שיש לומר שסדר ברכות השחר הם ברכות השבח על מנהגו של עולם ואפילו לא שמע שכוי מברך עליו וכן בכלן.

כל ברכות השחר פותחות ב"ברוך" והרי קי"ל הכלל שברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך? כתבו התוס' (ברכות מו:) שמשום דמעיקרא לא נתקנו ברכות השחר לברכן סמוכות זו לזו (כאשר שמע קול תרנגול אומר וכו') ולכן כולם פותחות בברוך, טעם נוסף מפני שהברכות הינן קצרות כמו ברכת הפירות.

בגמרא כתוב כי משי אפיה לימא המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי ויהי רצון מלפניך וכו' וחותם ברוך גומל חסדים טובים לעמו ישראל. וכן צ"ל "ויהי רצון" באות "ו" מפני שהם ברכה אחת, שאם היתה ברכה בפני עצמה היתה פותחת בברוך ולכן אין לענות אמן אחר המעביר שינה שאינה סוף הברכה. התוס' (ברכות מו:) מקשה יש כלל שחתימת הברכה צריכה להיות מעין הפתיחה? והרי ברכה ליכא וי"ל דשפיר הוה מעין פתיחה סמוך לחתימה מהמעביר שינה סמוך לחתימה איכא "ותגמלני חסדים טובים" והיינו גמילות חסדים שהקב"ה מעביר שינה מן האדם ומחדש כוחו כדאמרינן במדרש חדשים לבקרים רבה אמונתך והיינו כעין פתיחתה של מעביר חבלי שינה. וכ"כ הכלבו שהברכה פותחת בברוך ומסיימת בברוך ועינינה הודאה לש"י על המנוח והמרגוע שנתן לאדם מעמלו ויגיעו ע"י השינה ועל התועלת שהועילו בשינה לעכל מאכלו והיא ברכה עם מטבע ארוך.

ישנן רק שתי ברכות שמוזכר בהם ישראל: עוטר ישראל בתפארה ועוזר ישראל בגבורה, הטעם שכל

ביאורים בתפילה

שאר המצוות לא מוזכר בהם ישראל מכיוון שבהם כל אומות העולם שווים בהם בהנאתם אבל שתי המצוות הנ"ל נתקנו רק לישראל מפני שאוזר ישראל נתקן על האבנט (חגורה) משום צניעות שליבו לא יראה את הערוה (בזמנם היו הולכים עם גלימה ארוכה ללא לבנים) ועוטר נתקן על כיסוי הראש משום יראת שמים (משנה ברורה בסק"ט).

גב - כתב אבודרהם בשם הרמ"ה שברכות שלא עשני גוי ושלא עשני עבד הינם על תחילת בריאתו של האדם המברך ולכן גר לא יכול לברך שלא עשני גוי (כל שלא היתה הורתו ולדתו בקדושה) אבל שבוי שהשתחרר יכול לברך שלא עשני עבד שלא תקנו ברכה זו מפני העבדות עצמה אלא מפני שאין העבד חייב במצוות ישראל ואינו ראוי לבוא בקהל. הרמ"א כתב שגר יכול לברך "שעשני גר" ומביא ראיה מ"ואת הנפש אשר עשו בחרן" שיש עשיה גם אחרי הלידה. השל"ה והב"ח חולקין מכיוון שהוא בחר להיות גר ולא שייך לומר "שעשני" ולכן יברך רק על שלא עשני עבד ושלא עשני אישה.

הב"ח מקשה מדוע לא מברכים "שעשני ישראל" כמו שאר הברכות שמברכים על הטובה (פוקח עוורים וכו') ומתמצים משום שנוח לאדם שלא נברא משנברא, ולכן קאמינן הלוואי שלא עשני, ועכשיו שעשני, אני מברך שלא עשני גוי או עב, ולי נראה שאם היה מברך שעשני ישראל אזי לא היה יכול לברך שעשני בן חורין או שעשני איש כי הכול בכלל שעשני ישראל.

גוי, עבד ואשה - המ"א בסק"ט כתב שאם ברך שלא עשני אשה בראשונה לא יברך שוב על הגוי ועבד. הט"ז בסק"ו כתב שיש מעליותא בעבד וגוי לעומת אשה, שעבד יכול להשתחרר וגוי יכול להתגייר והיו חייבים בכל המצוות משאין כן באשה שא"א שתתחייב בכל המצוות. ולגוי יש מעליותא יותר מאשר עבד כי יש לו ייחוס (כדכתיב בעבד "שבו לכם עם החמור-" עם הדומה לחמור, אבל לעכו"ם יש יחוס כדתיב בן חזאל). הרי חזינן שיש לכל אחד מהנ"ל מעלה על חברו וא"כ לא נכלל בו וצריך לברך, ע"כ צריך האדם לתת הודיה שלא נברא כלל באחד מאלו אלא מעלה יתירה על כולם. והפרי מגדים באשל אברהם הוסיף שבעבד יש מצוות מילה והשחתת הזקן מה שאין באשה. המשנה ברורה בסק"ט הביא את המ"א וכתב אבל הרבה אחרונים חולקין בכל זה. וכן הסכים האליה רבה ודרך החיים שיוכל לברך. הרב עובדיה הליכות עולם כתב שכיון שרוב האחרונים סבירא ליה הכי ויש גם כעין ספק ספיקא לברך ולכן בדיעבד יברך וכ"כ ההלכה ברורה וברכת ה' בח"ד פ"ד ס' נג וכן מוכח מהשו"ע שלא הזהיר שאם ברך שלא עשני אשה לא יברך שלא עשני עבד ושלא עשני גוי כמו שהזהיר במי שטעה וברך זוקף כפופים לפי מתיר אסורים אז לא יברך מתיר אסורים (שו"ע בס' ה). והנה בהיגלות נגלות דברי רב עמרם בסדר רב עמרם דמוכח להדיה מדבריו לברך שצריך לברך, יש לומר שאילו ראו דבריו הב"ח והמ"א היו מסכימים לברך וכן דעת המשנה ברורה שעיקר כדעת הט"ז וסיעתו לברך וכן עיקר.

הנותן ליעף כח - נתקנה על שאדם מפקיד נשמתו בערב ביד הקב"ה עייפה מעבודה קשה כל היום ומחזירה לו בבוקר שקטה ושלוח וע"פ המדרש חדשים לבקרים רבה אמונתך. אדם בשר ודם מפקיד פקדון ביד חברו, ומחזירו לו בלוי ומקולקל, אבל אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקב"ה והיא עייפה ומחזירה לו חדשה ורגועה. אע"פ שדעת מרן בשו"ע בס' ו' שאין לברך ברכת "הנותן ליעף כח", מ"מ פשט המנהג בכל תפוצות ישראל לברך ברכה זו בשם ומלכות, וכן דעת האר"י ז"ל ורבותינו המקובלים, ואין לחוש בזה לאיסור ברכה לבטלה, וכלל הוא בידינו שבמקום שיש מנהג לברך א"א ספק ברכות להקל (ראה תרומת הדשא ס' לד) וכנ"ל בשאר ברכות השחר שמנהגינו לברך כל ברכות השחר אפילו באופן שלא נתחייב בהם כלל (ס' ז').

עיונים בברכת התורה

הטור בס' מז מביא את הגמרא בנדרים (פא.) מפני מה תלמידי חכמים אין מצויין לצאת מבניהם תלמידי

ביאורים בתפילה

חכמים ? רבינא אמר מפני שאין מברכין בתורה תחילה. דאמר רב יהודה א"ר מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ ? דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוהו, עד שפירשה הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה. מאי ניהו ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה ? אמר רב יהודה אמר רב לומר שאין מברכין בתורה תחילה. וכתב הבית יוסף שבתחילת עסקם בתורה בכל יום, ותלמידי חכמים מתוך שהם זהירים לעסוק בתורה ורגילין בה אינם זהירים לברך כפותחין, ולא מקיימא ברכתא כדכתיב ונהיה אנחנו וצאצאינו לומדי תורה. ומהרי"א כתב לפי שאין מברכין על התורה, מורה שאין קורין אותה לשמה אלא כאומנות בעלמא, לפיכך אין זוכין לשלשלת הנמשך לעוסק בתורה כמו שנאמר שלא תמוש מפ"ך וכו'. והר"ן כתב בשם רבינו יונה שלא היו מברכין בתורה תחילה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה, שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כל היו מזלזלים בברכותיה.

הקשה הטור על הנוהגים לומר פסוקים קודם ברכת התורה, וכתב על זה שנהגתי בעצמי מיד אחר ברכת אלהי נשמה לברך ברכת התורה ולומר אחריה פרשת ברכת הכהנים ולסדר הברכות (כדי שיהא עובד לעשייתן). ועל זה כתב הרמ"א בסימן מו' בס' ט' ונהגו לסדר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר. נשאלת השאלה מדוע אנחנו מסדרים את ברכת התורה רק בסוף ברכות השחר ? הבית יוסף מסביר בשם האגור בשם מהר"ם דהא שצריך לברך כשהוא משכים היינו דוקא כשלומד אבל אם מתפלל תחנונים אין צריך לברך וכן כתב הראב"ד בשם מהר"י שכתב בתשובה שאין לחוש אם אומר פסוקים קודם ברכת התורה כיון שאינו אומר אותם דרך לימוד אלא דרך בקשה וריצוי. כלומר ניתן לברך את ברכות השחר לפני ברכת התורה, ובשו"ע בס' ט' כתב "לא יקרא פסוקים קודם ברכת תורה אע"פ שהוא אומרם דרך תחנונים ויש אומרים שאין לחוש כיון שאינו אומרם אלא דרך תחנונים ונכון לחוש לסברא הראשונה." נראה לי שלכל הדעות לפי השו"ע ניתן לברך את ברכות השחר לפני ברכת התורה שאינם דרך לימוד. אבל הרמ"א כתב שם "ונהגו לסדר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר". וצריך עיון מדוע לכתחילה לפי עדות המזרח לא מקדימים את ברכת התורה לפני ברכות השחר. ויתכן לומר שניתן לפי דברי הטור בסוף הסימן לפי הרא"ש שכתב המשכים ללמוד קודם עלות השחר יברך על נטילת ידיים ואשר יצר ואלהי נשמה וכל סדר הברכות וברכת התורה ופרשת התמיד וכו'.

מדוע כשאנו מברכים על התורה בכל בוקר אין אנו מברכים לאחריה ? כתב הרשב"א בתשובות קריאת התורה הינה מצווה, ואין מברכים על המצוות לאחריהם. ואל תקשה לי מקריאת התורה בבית הכנסת שמברכים לאחריה, ששם זאת תקנה משה ועזרא ועל תקנות מברכים לפניהם ולאחריהם כמו שמברכים על הלל ועל מגילה. ולי נראה שאפילו אם היו מברכים לאחר המצווה לא קשה כיון דמצוות הגיית התורה היא כל היום וכל הלילה ואין שעה שאינו חייב לעסוק בתורה לא שייך לברך לאחריה (ואין היסח דעת ממנה).

כתב הטור שזה נוסח הברכה "על דברי תורה" ונוסח האשכנזים "לעסוק בדברי תורה". הבית יוסף כתב בשם רבינו יונה שהנוסח המדוקדק יותר על דברי תורה וכ"כ ה"ר דוד אבודרהם שיותר נכון לומר על דברי תורה לפי שהוא כולל עסק הלימוד ועשיית המצוות. והבית יוסף כתב שנראה לו הנוסח לעסוק בדברי תורה שהיא ברכה מיוחדת לקריאת התורה שהוא בא לעסוק בה עכשיו מלברך על דברי תורה שכולל ג"כ עשיית המצוות שאינו בא עכשיו לעשותם ולכשיעשה מברך על כל מצוה ברכה המיוחדת לה אבל מ"מ נוסחת הרמב"ם היא על דברי תורה וכך כתב בשו"ע. המשנה ברורה בס"ק ח כתב שמנהג מדינתנו לומר לעסוק בדברי תורה.

בגמרא בברכות יא: מאי מברך א"ר יהודה אמר שמואל אשר קדשנו במצוותיו וצונו לעסוק בדברי תורה

ביאורים בתפילה

ור' יוחנן מסיים בה הכי הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו וכו' ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל. רב המנונא אמר אשר בחר בנו מכל העמים בא"י נותן התורה א"ר פפא הילכך נימרינהו לכולהו. לכאורה קשה הרי יש ברכה לבטלה לומר שתי ברכות על אותו דבר ?

רבינו יונה מסביר שהתקינו לברך שלושה ברכות בבוקר על שלושה סוגי לימוד תורה אותם לומדים: א. ברכת "אשר בחר בנו...נותן התורה" על לימוד מקרא - פרשת הקורבנות. ב. ברכת "הערב" על לימוד משנה - פרק איזהו מקומן. ג. וברכת "על דברי תורה" על לימוד מדרש דהיינו "רבי ישמעאל אומר".

הסבר נוסף שרבינו יונה מביא לדעת מי שאומר שמדובר בשתי ברכות (הראשונה ארוכה והשניה קצרה) ורב יוחנן לא בא לומר שלא יאמר הברכה הראשונה, אלא שיוסיף עוד ברכה בסופה ויאמר " הערב", ואשכח דהוו להו שתי ברכות, אחת כנגד תורה שבכתב והאחרת כנגד תורה שבע"פ, שהמדרש והמשנה הכל בכלל תורה שבע"פ הוי וסגי ליה בברכה אחת.

הראב"ד שם מקשה על רבינו יונה הרי כל ענין לימוד התורה הוא ענין אחד, ולמה צריך ברכה לכל אחד ואחד ? ואם צריך ברכה לכל אחד אזי צריך לברך ברכה אחת מעין שלוש מצוות (כגון מעין שלוש או מעין שבע) ? והרי רב פפא מסתפק איזה ברכה הטובה ביותר ? ואם יברך את כל הברכות יכשל בברכה לבטלה ? ולפיכך הוא מפרש שבברכה של רב יוחנן "הערב" ישנה בקשה שלא יכשל בדברי תורה שאנו צרכין לה, לפיכך אין אנו רוצים להניחה (ולכן תיקנו את שלושת הברכות).

מדוע נשים מברכים את ברכת התורה הרי הן אינם חייבות בלימוד התורה ? עונה האגור בשם מהר"י מולין שהן מברכות על קריאת הקורבנות ותפילה כנגד קורבנות תקנום, והן חייבות בתפילה, וא"כ חייבות ג"כ בקריאת העולה והקורבנות וכ"ש לדברי הסמ"ג שכתב שהנשים חייבות ללמוד הדינים השייכים להן.

טעמים למנהג לומר במה מדליקין

הטור בסימן ער' אומר שמפני שיש בו דיני הדלקה ושלושה דברים שצריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה.

המגן אברהם בסק"א בשם מנהגי מהרא"ק נותן טעם נוסף - כדי שאם איחר לבא לבית הכנסת יסיים תפילתו בעוד שאומרים אותו (לפי הנהגים לאומרו אחרי תפילת ערבית). ולכן אין אומרים אותו בשבת חול המועד שלפי שאין מאחרין כל כך דאין עושין מלאכה כל כך בחול המועד.

הבית יוסף מוסיף שאין אומרים במה מדליקין ביו"ט שחל בערב שבת מפני שאי אפשר לעשר (בשם הרוקח, שיבולי הלקט והכלבו). וכן כתב שביו"ט אין טרודים בשום דבר ולכן לא צריך להזכיר (ע"י אמירת במה מדליקין) כמו ערב שבת רגיל. ובערב שבת שחל חנוכה בתוכה לא אומרים מפני שכל השמנים כשרים לחנוכה.

בספר מור וקציעה (סימן ער') שיבח את מנהג הספרדים שאומרים אותו אחר קבלת שבת להזכיר איסור שמא יטה.

טעם לאמירת "ויכלו"

גמ' בשבת קיט: אמר רב המנונא כל המתפלל ואומר ויכלו מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית שנאמר " ויכלו " אל תקרי ויכלו אלא ויכלו (פירוש הקב"ה והוא).

טעמים לאמירת ויכלו בציבור (לאחר העמידה, בנוסף לויכלו בעמידה) משום יו"ט שחל להיות בשבת שאין אומרים את ויכלו בתפילה שמתפללים "אתה בחרתנו" ואז צריך לאומרו מפני שלא אמרוהו בתפילה, ואגב זה תקנו לומר בכל השבתות. טעם נוסף להוציא מי שאינו יודע אותו וי"א שנהגו לומר אותו בקול רם מעומד משום שהוא עדות לקב"ה על מעשה בראשית (טור סימן רס"ח).

ביאורים בתפילה

ברכה מעין שבע

ברכה מעין שבע נתקנה משום סכנת מזיקין שבתי הכנסת שלהם היו בשדות ותיקנו אותה בשביל בני אדם שמאחרין לבוא שיסיימו תפילתם בעוד השליח ציבור מאריך כדאיתא בשבת כד: והתקנה היתה רק בשבת (תדיר יותר מיו"ט שלא תקנו בו). וגם כיום שבתי הכנסיות נמצאות בעיר התקנה נשארה (טור סימן רס"ח). ולכן אין לאומרה בבית חתנים ואבלים (ריב"ש בתשובות ס' לז' מ').

קידוש בערב שבת

הטור מפרש את מילות הקידוש בסימן רע"א :

זיכרון למעשה בראשית - אנו שובתים ביום ששבת בו ה' אחר תכלית מעשה בראשית.

תחילה למקראי קודש - שהשבת מוזכר תחילה בפרשת המועדים, קודמת לכולם.

זכר ליציאת מצרים - השבת תחילה למקראי קודש שהם זכר ליציאת מצרים, הרמב"ם אומר שיציאת מצרים מורה על אלוה קדמון מחדש, חפץ ויכול. שאם יעלה על לבך ספק על השבת שמורה על החידוש ועל החפץ ועל היכולת, תזכור מה ראו עיניך ביציאת מצרים שהוא לך ראה. והנה השבת זכר ליציאת מצרים, ויציאת מצרים זכר לשבת, כי יזכרנו בו ויאמרו כי השם מחדש בכל זמן אותות ומופתים ועושה הכל ברצונו כי הוא אשר ברא את הכל במעשה בראשית.

הבית יוסף בשם הא"ח מסביר מדוע אין אומרים בקידוש "אשר בחר בנו" לפי שהשבת ניתנה במרה ועדיין לא בחר בנו לגמרי עד אחר נתינת התורה.

יום השישי ויכלו השמים - ר"ת שם ה' (דרכי משה). בשו"ת חתם סופר חלק א' סימן י' מקשה היאך אנו מתחילין את הקידוש מאמצע הפסוק, והרי כל פסוקא דלא פסקיה משה לא פסקינן לה. שהרי תחילת הפסוק "וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד" ודרשו חז"ל טוב מאוד זה המוות ולכן אין מתחילין מכאן שהרי היכא דלא אפשר שרי למפסק קרא. והביא בשם היכין ובוועז דכל היכא דאיכא אתנח או זקף קטון חשיב כפיסקא שפסקיה משה. ובשו"ת רב פעלים ח"א (חלק אורח חיים סימן יא) כתב שמאחר ודבר זה מוזכר בפרי עץ החיים בשם האר"י ז"ל אין לפקפק בזה. ובפתח הדביר (סק"י) כתב שבדרך תפילה מותר לחלק פסוק לב' (ראה ילקוט יוסף סעיף כג סק"ל).

שלום עליכם - יסוד המנהג לאמירת שלום עליכם הוא ע"פ מה שאמר רבי יוסי ב"ר יהודה - שני מלאכי השרת מלווים לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו. וכתב ספר ישורון (עמ') 294 שלא נודע מי חיבר פיוט זה, ולא נמצא בסידורי הקדמונים. ויש אומרים שהמקובלים הנהיגו לאומרו. וקשה שהרי אסור לבקש מהמלאכים כמו שמרו בירושלמי (פ"ט בברכות הלכה א) - "אם בא על אדם צרה, לא יצווח למיכאל ולא לגבריאל, אלא לי יצווח ואני עונה לו מיד, הדא הוא דכתיב כל אשר קרא בשם ה' ימלט." וכ"כ הרמב"ם בפירוש המשניות (פרק חלק) וכ"כ ספר העיקרים (סימן יז) ובספר מעשה רב שבסוף ספר השאלות (ס' קכח) כתב שהגר"א היה תמה על מה שנוהגים לומר בסליחות מלאכי רחמים וכן בליל שבת ברכוני לשלום שהרי אין למלאכים שום כח וגם אינם בעלי בחירה לשלול מהם מהומה... ואמר שמיום עמדו על דעתו לא אמר ברכוני לשלום בליל שבת ולא תפילת מלאכי רחמים בסליחות. ועיין בילקוט יוסף ס'כד ס"ק ל"א.

צאתכם לשלום - בשערי תשובה (סימן רס"ב סק"ב) בשם תוספת שבת, שגדול אחד מחק בנוסח שלום עליכם את החרוז צאתכם לשלום והסכים עימו. וליתא, שהכוונה בעת שיצאו יהיה צאתם לשלום ולא שדוחה אותם מעליו ופוטרים. ולפי שאינו יודע צאתם, הוא גומר ואומר עכשיו ואין למחוק דבר שנהגו ברוב

ביאורים בתפילה

ישראל. וספר יסודי ישורון (עמ' 294) הביא בשם מאורי אור שנכון לאמרו שהרי אמרו בשבת קיט. שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם וכו', ולא אמר הולכים עמו, ומשמע שתיכף הולכין, ועל זה סומכין אחר כל את הפסוקים "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך" להורות שמלבד אלו המלאכים שלוו אותנו יש לנו עוד מלאכים לשמרנו תמיד. יעויין בילקוט יוסף סק"לא.

תפילת שחרית של שבת

הטור בסימן רפ"א מביא הסברים למילות התפילה - בברכות קריאת שמע באל אדון על כל המעשים "**קרא לשמש וזרח אור ראה והתקין צורת הלבנה**" כשקרא לשמש להאיר וראה שיבואו העולם לטעות אחריו לעובדו אז התקין צורת הלבנה כדי שימנעו מלטעות אחריו כאשר יראו כי הם שנים וצריכה הלבנה לעזור לשמש בלילה להודיע שלא יספיק לעולם השמש לבדו. וי"מ ראה והקטין צורת הלבנה עקב הקטרוג.

בתפילת העמידה "**ישמח משה במתנת חלקו**" - כשהיו אבותינו במצרים וראה משה כובד השעבוד שהכבידו עליהם ביקש מפרעה שיתן להם יום אחד בשבוע שינוחו בו, ונתנו לו ובחר ביום השביעי וכאשר נצטוו על יום השבת שמח משה שבחר בו וזהו ישמח משה במתנת חלקו, וי"מ שאמר לו הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם ועל כך תקנו ישמח משה באותה מתנה. ב"ישמח משה" יש בו נ"ה תיבות כנגד נ"ה תיבות שיש מ"אך את שבתותי תשמרו" ועד "ויתן אל משה ככלותו" וזהו שתקנו ב"עמדו לפניך על הר סיני" שפרשה ויתן אל משה סמוכה לפרשת שבת.

מנהג הספרדים לומר "**אתה הראת לדעת**" קודם הוצאת ספר תורה לפי שהנושא הוא קבלת התורה והיא ניתנה בשבת (בשנה שעם ישראל קיבל את התורה, חג שבועות חל בשבת).

הבית יוסף בשם שיבולי הלקט מסביר את מילות תפילת מוסף

הבית יוסף בשם שיבולי הלקט מסביר את מילות תפילת מוסף:

תכנת - לשון סידור

רצית קורבנותיה - קורבנות שבת הם עולות (בכל החגים יש בקורבנות שיער חטאת שבא על כפרה, ובשבת אין קורבן חטאת אלא קורבן עולה לשם ריצוי) ויש מפרשים לא רצית קורבן אא"כ עבר עליו שבת כדכתיב "מיום השמיני ירצה". הטור מוסיף שאע"פ שצריך לחלל שבת בשביל להקריב קורבנות, רצית את קורבנותיה.

צוית פירושיה עם סידורי נסכיה - ע"ש צו את בני ישראל, על מערכות של לחם הפנים (התרגום של אונקלוס לשש המערכות הוא שית סדרין) ונכסיה הינם מלשון קשות של מערכת לחם הפנים.

מענניה לעולם כבוד ינחלו - ע"ש האגדה דפסיקתא דבאתי לגני בזכות ב' דברים ישראל מתענגים לפני הקב"ה בזכות שבת (דכתיב אז תתענג על ה') בזכות מעשר.

טועמיה חיים זכו - המכבדים את השבת במיני מאכל ומטעמים, ויש סומכין מכאן לטעום תבשילו מע"ש.

ב"תכנת שבת" יש כ"א תיבות (עד אז מסיני) כנגד וביום השבת ועולת השבת שיש בה כ"א תיבות.

ביאורים בתפילה

תפילת מנחה של שבת

במנחה אומרים "ובא לציון גואל" (סימן רצ"ב) כתב בשבולי הלקט בשם רש"י שבכל יום אחר התפילה היו קוראים מקרא, משנה ושמעות, כדאמרינן לעולם ישלש אדם ימיו וכו', וכיוון שרבה העניות, ולא היו יכולים לעסוק בלימוד, היו קוראים בנביא ב' פסוקים - "ובא לציון" "ואני זאת בריתי". ובשבת ויו"ט שיש ביטול מלאכה לעם, החזירו עטרה ליושנה, לקרות בתורה ולתרגם מעין היום. ועל כן אין אנו אומרים "ובא לציון" בשחרית של שבת, שהרי כבר קראו בנביא (הפטרה), ואעפ"כ אומרים אותו במנחה כדי שלא ישכח בימות החול. ועוד הוסיפו לומר ואתה קדוש וכו', לפי שהקב"ה משרה שכינתו בתוכנו, לשמוע תהילות ישראל, דאמרינן אמר רבי חנינא על כל קילוס וקילוס שמשבחים ישראל לקב"ה הוא משרה עליהם. ועוד הוסיפו לומר "וקרא זה אל זה" שלא היו יכולים לומר קדושה בתוך התפילה, שגזרו שלא יענו קדושה והיו אורבים להם אם יענו קדושה, ולאחר התפילה כשהיו האורבים הולכים להם, היו קוראים "וקרא זה אל זה". סיבה נוספת לקדושת ובה לציון מפני עמי הארץ המאחרים לבוא לתפילה, שלא יפסידו שמיעת הקדושה, כדאמרינן בשלהי סוטה - עלמא אמאי קאי אסדרא דקדושא וכו', ועל כן אין אומרים אותה בשבתות ויו"ט שכולם באים לבית הכנסת. ומה שנהגו לאומרה במנחה של שבת, לפי שהיו דורשים קודם תפילת מנחה ורגילים לדבר בסוף הדרשה בפסוקי גאולה וקדושה לכן מתחילים מנחה בעיני קדושה וגאולה.

והלבוש כתב ש"בא לציון" שבמנחה של שבת הוא במקום סדר קדושא שאומרים בכל יום חול בבוקר, אלא מאחר שבשבת ויו"ט מאריכין בתפילת שחרית ומוסף הניחוה עד מנחה.

טעם לאמירת תפילת "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" לפי הוצאת ספר תורה במנחה היא ע"פ המדרש "שיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר" וכתב בתריה "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" - אמר דוד לפני הקב"ה, ריבונו של עולם, אין אומה זו כעו"ג ששותין ומשתכרין ופוחזים. אנו לא כן, אע"פ שאכלנו ושתינו "ואני תפילתי לך ה'" וכתב בשבולי הלקט (ס' קכו') בשם רבי נתן ב"ר מכיר, למה אומרים במנחה של שבת "ואני תפילתי" בשביל שצרה אחרונה שלא נהייתה מעולם כמוה, תהיה בעקבי הקץ תשעה חדשים, שנאמר "לכן יתנם עד עת ילדה ילדה". והיום האחרון תכבד הצרה, מכל שלפניה, ויום שבת יהיה וכל יום תהיה הצרה. עד עת מנחה ואז יהיו ישראל נענין במנחה ומיד יבא משיח ויושיענו, הדא הוא דכתיב "בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך" והיינו דכתיב "בשובה ונחת תושעון" כלומר ביום נחת (שבת) תגאלו ותפילת מנחה קורא עת רצון (שהרי אליהו לא נענה אלא בתפילת מנחה שנאמר "ויהי בעלות המנחה"). ונהגו לומר ואני תפילתי גם כאשר אין ספר תורה (משנה ברורה סק"ב, ילקוט יוסף הערה ב').

בתפילת העמידה אומר "אתה אחד" ויש בו נד' תיבות כמו שיש בפרשת זכור את יום השבת לקדשו עד ויקדשהו.

"מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" איתא במדרש ג' מעידין זה על זה : קב"ה, ישראל ושבת. הקב"ה וישראל מעידין על השבת שהוא יום מנוחה. ישראל ושבת מעידין על הקב"ה שהוא אחד. הקב"ה ושבת מעידין על ישראל שהן יחידין באומות. ועל פי זה נתקן "אתה אחד".

טעמים מדוע נהגו הנשים שלא לשתות יין בהבדלה

טעמים מדוע נהגו הנשים שלא לשתות יין בהבדלה: עץ הדעת בו הכשילה חוה את אדם הראשון היה גפן (ברכות מ.). ולכן במוצ"ש אינה טועמת מהגפן שעל ידי החטא ניתן לה דם נידות להבדילה מן האדם (של"ה) ולפי זה מותר להם לשתות מההבדלה על חמר מדינה.

טעם נוסף מפני שכבתה נרו של עולם (אדם הראשון).

ביאורים בתפילה

ובשו"ת קרית חנה דוד חלק ב' (ס'לז) כתב שבטעם מפני שסחטה ענבים ונתנה לאדם הראשון, ובזה גרמה לערב טוב ברע, ואנחנו בכח מצוותנו ומעשינו אנו מבדילין בין האור לחושך ובין קודש לחול ומשום שהיא גרמה להתערב לכך אינה טועמת.

כאשר חל יו"ט במוצ"ש אומרים קידוש והבדלה על כוס אחד ואין חוששין משום שאין עושים מצוות חבילות חבילות מבואר בגמרא (פסחים קב:) שמשום דקידושא ואבדלתא חדא מילתא היא (יעוין בילקוט יוסף ס' רצ"ט הערה ג').

עיונים בקורבנות ופסוקי דזמרה בתפילת שחרית

תפילת שחרית

העקידה - קוראים את פרשת העקידה כדי לזכור זכות האבות לפני הקב"ה וגם להכניע יצרו לעבוד השי"ת כמו שמסר יצחק נפשו . ולאחריה אומר את הפסוק " ושחט אתו על ירך המזבח צפונה וכו' " כדאמרינן בויקרא רבה אמר הקב"ה מעיד אני עלי שמים וארץ, בין עו"ג בין ישראל בין עבד בין אמה, בשעה שהן קורין מקרא זה "צפונה לפני ה' ", אני זוכר עקידת יצחק בן אברהם (טור בס' א').

פרשת תמיד (צו את בני ישראל... כבשים בני שנה תמימים..) כדאיתא בתענית כז: ויאמר ה' אלוהים במה אדע כי אירשנה ? אמר אברהם שמא ישראל חוטאין לפניך, אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה ? א"ל לאו. אמר לפניו רבש"ע הודיעני במה אישרנה ? א"ל קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת וכו', אמר לפניו רבש"ע התינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בהמ"ק קיים מה תהא עליהם? אמר לו כבר תיקנתי להם סדר קורבנות , בזמן שקוראין בהם מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עוונותיהם (טור בס' מח'). ואח"כ קורא פרשת הקטורת כי אחר הקרבת התמיד מקטירים הקטורת.

אשרינו שאנו משכימין ומעריבין ערב ובוקר בכל יום פעמים ואומרים שמע ישראל.. ורבינו יהודה חסיד היה רגיל לומר אחריו ברוך שם כבוד מלכות..והיה מתכוון לצאת בו י"ח ק"ש משום שפעמים כשעושין קרוביץ מתעכבים מק"ש עד אחר זמנה, ואמר שהיה יוצא בזה. כדאיתא בברכות יג: שמע ישראל - ... קריאת שמע של רבי יהודה (טור ס' מו). וכתב הבית יוסף כשאינו אומר אלא שמע ישראל לבד נראה שאינו אלא סיפור דברים שאומרים ישראל כשמיחדים, אבל כשאומר בשכמל"ו נראה שהוא מכיוון עכשיו לייחד ומשם הכי מברך שם כבוד מלכותו, דאם לא כן למה לו לומר ברוך שם. טעם נוסף כתב אוהל מועד בשם הרמב"ן שטוב למהר ולהקדים ק"ש דאוריתא כל מה שאפשר כמו כל מצווה מדאוריתא וגדולה מזו נראה מהירושלמי שהיה מנהגם בציבור לקרות ק"ש בזמנה ואח"כ חוזרים וקורין אותה עם ברכותיה ואע"פ שבתחילה קראוה כולה והטעם לפי שאינו מברך אקב"ו לקרוא את שמע אלא ברכות השבח הן (מעריב ערבים וכו').

משנת איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל - קידושין ל. אמר רב ספרא לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד. ופריך ומי ידע כמה חיי? ומשני לא נצרכה אלא ליומי - שצריך בכל יום לתלמוד משלושתן : מקרא- פרשת התמיד, משנה- איזהו מקומן של זבחים, תלמוד - ברייתא של רבי ישמעאל (טור בס' נ').

הודו - כתוב בספר אורחות חיים שהטעם שתיקנו את הודו לפי שכל השנים שהיה הארון הברית ביריעה, תיקן דוד שיהיו אומרים זה המזמור, כמו שמפורש בספר יוחסין ובסדר עולם - כי בתמיד של שחר אומרים מ"הודו לה' " ועד "ובנביאי אל תרעו," ובתמיד של בין הערבים אומרים מן "שירו לה'" עד "הלל לה'

ביאורים בתפילה

רוממו ה'. " ושאר פסוקים של רחמים כגון "ה' צבאות עמנו" "ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך". כדאמרינן בירושלמי אל יהי פסוק זה זז מפוך "ה' צבאות" וחבריו. ויש במזמור זה י' לשונות של הודאה כנגד י' המכות במצרים וי' ניסים שנעשו לאביתנו על היום .

ה' מלך - נהגו לומר ה' מלך בעמידה בזמירות לפי שנמצא בהגדה מלאך אחד עומד שחרית באמצע הרקיע ופותח ואומר ה' מלך, ה' מלך וכו' וכל גדודי מעלה עובין אחריו עד שמגיעין לברכו. וכשם שהמלאכים אומרים אותו בעמידה כך אנו ראויים לאומרו בעמידה (שיבולי הלקט בשם ה"ר בנימין). ה' מְלַךְ (הווה), ה' מְלַךְ (עבר), ה' ימלוך (עתיד) לעולם ועד - מדוע זמן עבר באמצע ולא הווה באמצע? מכיוון שרצו שהמילים "עולם ועד" שמורים על נצחיות תהיה על העבר ועל העתיד, כלומר שה' היה לפני שהיה עולם ויהיה גם אחריו לעולם ועד (שיירי כנסת הגדולה בשם הרמב"ם).

ברוך שאמר - איתא בשבת קיח: א"ר יוסי יהי חלקי עם גומרי הלל בכל יום. מסקנת הגמרא שהכוונה לפסוקי דזימרא. ומה הם: מתהילה לדוד (אשרי יושבי ביתך) עד לכל הנשמה תהלל יה. (בשיבולי הלקט כתב שבמסכת סופרים מפורש דהיינו מתהילה לדוד עד סוף ספר תהילים). דרש ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחרי כן יתפלל, לכן תקנו לאומרם (פסוקי דזמרא) קודם תפילה וקבעו ברכת "ברוך שאמר" לפניהם ואחת לאחריהם והיא "ישתבח" (ע"ז ז:) ולכן צריך להיזהר שלא להפסיק ביניהם בדיבור (טור בס' נא).

ברוך שאמר צריך לאומרו בניגון ובנעימה כי הוא שיר נאה ונחמד. וכתב ספר היכלות שיש בו פז תיבות (סימן ראשו כתם פז).

אשרי יושבי ביתך - צריך לכוון בתהילה לדוד כי כתוב בברכות ד: א"ר אלעזר כל האומר תהלה לדוד בכל יום ג"פ מובטח לו שהוא בן העולם הבא . ופירש ספר אוהל מועד שמצוה זו מכרעת לעולם הבא אבל משום מצוה זו לבד אינו בן העולם הבא (פרישה). ויותר יכוון בפסוק פותח את ידך שעיקר מה שקבעוהו לומר בכל יום הוא בשביל אותו פסוק שמזכיר בו שבחו של הקב"ה שמשגיח על בריותיו ומפרנסם. נהגו לומר קודם "תהלה לדוד" (תהילים פרק קמה) "אשרי יושבי" (שהוא פסוק אחרון בפרק קמד) משום דילפינן מינה שצריך אדם לישוב שעה אחת קודם שיתפלל (ברכות לב:). ואחריו נהגו לומר "ואנחנו נברך יה" כדי לשלשולי הללויה בטר הללויה, דכולהו פרשיות עד כל הנשמה מתחילות ומסתיימות במילה הללויה. טעם נוסף לתוספת הפסוק, שמכיוון שכתוב שכל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן לעוה"ב, לפיכך אחר שאמרנו תהלה לדוד, אנו אומרים ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם, כלומר שנזכה לאומרו לעוה"ב (בית יוסף בשם מרן הלוי). וכופלים הפסוק "כל הנשמה תהלל יה" לפי שהוא סוף פסוקי דזמרה.

ישתבח אינה פותחת בברוך לפי שהוא סמוך לברוך שאמר, ששניהם נתקנו על פסוקי דזמרה, זו לפנייהם וזו לאחריהם, ופסוקים שביניהם לא הוי הפסק וחותרם מלך מהולל בתשבחות עד חי העולמים (טור ס' נד).

קדיש

מדוע חלק מהקדיש בעברית וחלקו בארמית?

הטור בסימן נו' מביא שתי טעמים: הקדיש תוקן בלשון ארמית מפני שהוא שבח נאה וחשוב, שאם היה בעברית אזי יבינו המלאכים (שאינן מכירין ארמית) את השבח, יקנאו בנו ועלולים לקטרג עלינו. טעם נוסף ע"י אמירת הקדיש הקב"ה נזכר בחורבן הבית וגלות ישראל, כדאיתא בברכות (ג). בשעה שישראל עובין אמן יהא שמיה רבא, הקב"ה מנענע בראשו ואומר: אוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם ומה לו לאב שככה מקלסין אותו בניו וריחקם מעל שולחנו. וכאשר המלאכים יראו את "הדאגה" של הקב"ה ויבואו להסיר את

ביאורים בתפילה

הדאגה ולהגיע שמחה וחדווה לפניו יתעלה, אז יקטרגו על עם ישראל להראות לו שהם לא זכאים ח"ו לגאולה (ב"ח). ולכן הקדיש נאמר בארמית כדי שהמלאכים לא יבינו.

ור"י נתן טעם אחר לפי שהיו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה והיו שם עמי הארץ שאינן מכירין אלא ארמית שהוא לשונם ולכן נהגו לאמרו בלשון שהכל מבינין בו.

הבית יוסף בשם הזוהר בפרשת תרומה (דף קכט:): מביא טעם אחר וז"ל מתורגם ע"פ המתוק מדבש : קדושת הקדיש שהוא בלשון ארמית, למה אין יחיד יכול לאמרה ? ומתרץ בא וראה כי קדושת זו (קדיש) אינה כשאר הקדושות שהם משולשות (קדוש, קדוש, קדוש), ואין כח בקדושות אלו להתפשט בעולמות התחתונים לשבר את כוח החיצונים, ואם לא היו קדושות אלו נאמרות בלשון הקודש אלא בלשון ארמית היה מותר לאמרם ביחיד. אבל קדושה זו (קדיש) היא עולה בכל הששה קצוות, למעלה ולמטה ובכל צדדי הקדושה, ושוברת מנעולים וחותרות של ברזל וקליפות רעות, שהם כחומות של ברזל המפסיקים בנינו לבין אבינו שבשמים, המתבטלים ע"י קדושת הקדיש שנכנסת ומתפשטת ביניהם לבטלם ולשברם, וכל מה שנעשה ע"י קדושת הקדיש הוא כדי שיתעלה כבודו של הקב"ה על כל העולמות, ולא רק על ישראל מתעלה כבוד ה' אלא הוא מתפשט בכל העולמות ובכל הנמצאים, ואין מי שימנע התפשטות כבודו. ואמר כי אנו צריכים לומר אותו בלשון ארמית שהיא לשון של סטרא אחרא ולענות בכח חזק איש"ר מברך כדי שישבר כוח הסטרא אחרא, ויתעלה הקב"ה בכבודו על כל העולמות בכח התגברות הקדושה, כי כפי מה שאנו עונים איש"ר בכל כוחנו ומשברים כוח יצרנו בעניית הקדיש, כן באותו העניין נשבר כוח הקליפות שהיצר הרע חלק מהם, וכשנשבר בקדושה זו כוח הסטרא אחרא שהוא מחיצת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים, אז הקב"ה מתעלה בכבודו וזוכר את בניו שהם בגלות וזוכר את שמו המחולל בגוים, ולפי שהקב"ה מתעלה בכבודו בקדושה זו לכן אפילו שהיא נאמרת בלשון ארמית אינה נאמרת אלא בעשרה לפי שכבודו של קב"ה מתעלה ע"י עשרה שהם כנגד עשר מידות העליונות. ובלשון זה נכנע הסטרא אחרא בעל כורחו ונשבר כוחו, ומתעלה כבודו של הקב"ה ושובר מנעולים וחותרות ושלשלאות חזקות וקליפות רעות, לפי הלשון ארמית הוא לשון הסטרא אחרא ולכן נשבר כוחו ע"י זה, וזוכר הקב"ה את שמו המחולל ואת בניו שהם בגלות ע"כ.

יתגדל ויתקדש - יוסד ע"פ הפסוק "והתגדלתי והתקדשתי לעיני הגוים" (יחזקאל לח, כג) האמור במלחמת גוג ומגוג שאז יתגדל שמו של הקב"ה כדכתיב "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (זכריה יד, ט). לפי הפרישה (בס' ו) מכיוון שמוסד ע"פ הפסוק הניחו את המילים "יתגדל ויתקדש" בלשון הקודש.

שמיה רבא - יש מפרשים שם "יה" רבא בלשון עברית שאנו מתפללים על שם "יה" שאינו שלם, שיתגדל ויתקדש ושיחזור להיות שלם. והיינו לעת הגאולה שינקום מעמלק שנשבע שלא יהיה השם שלם עד שינקום ממנו דכתיב "כי יד על יד על כס יה" שאין הכיסא שלם ואין השם שלם אלא לאחר שינקום ממנו, ואז יהיה השם שלם וגם הכיסא דכתיב " האויב תמו חרבות לנצח ... וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו" (תהילים ט, ז-ח) הרי השם שלם כאשר הכסא שלם. ולכן "שמיה" ללא מפיק בה' (דרכי משה בשם חידושי אגדות), וכן לא יפסיק בין "שמיה" ל"רבא", אבל בין "רבא" למברך לית לן בה (הגהות אשר"י). ור"י פירש ששמיה רבא הוא בלשון ארמית והוא תרגום של שמו הגדול בעברית (לפי שיטתו שתקנו את הקדיש בלשון הארמית כדי שעמי הארץ יבינו). ולכן לא יפסיק בין רבה למבורך מכיוון שעיקר השבח שהוא מבורך (דרכי משה).

ועונים הציבור בכוונה שלמה אמן יהא שמיה רבא מברך לעולם ולעלמי עלמיה - כדאיתא בשבת קיט: אריב"ל כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך **בכל כוחו**, קורעין לו גזר דינו שנאמר "בפרוע

ביאורים בתפילה

פרעות בישראל בהתנגד עם ברכו ה' " (שופטים ה) מאי טעמא בפרוע פרעות? משום דברכו ה' (כאשר מברכים את ה' אז הפרעות=פורענויות מתבטלים=פרוע=ביטול פרש"י). רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן אפילו יש בו שמץ של ע"ז מוחלין לו, כתיב הכא בפרוע פרעות וכתוב התם "כי פרוע הוא" (שמות לב-נאמר בעגל הזהב). אמר ריש לקיש כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן שנאמר "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים" (ישעיה כו) אל תיקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן, מאי אמן א"ר חנינא אל מלך נאמן.

רש"י פירש בכל כוחו - **בכל כוונתו**. וכ"כ רבינו יונה בפרק מי שמתו כלומר בכל כח כוונתו ומפני שיש בני אדם שאין הכוונה שלהם מתעוררת אלא ע"י הכח אמר בכל כוחו, אבל אין צריך לתת קולות גדולות שיתלוצצו ממנו בני אדם.

ר"י מבעלי התוס' (בד"ה כל) כתב דיש פסיקתא במעשה דר' ישמעאל בן אלישע דקאמר התם כשישראל נכנסים לבתי כנסיות ואומרים יהא שמיה רבא מברך **בקול רם** מבטלים גזרות קשות. השו"ע בס' נו"ס' א כתב יש לכוון בעניית הקדיש ולענות אותו בקול רם.

והרמב"ם כתב (בסדר התפילות) שבעת שיאמר ש"צ יתגדל ויתקדש שמיה רבא, **כל העם עונים איש"ר מברך לעלם ולעלמי עלמיה**. כתב ה"ר דוד אבודרהם - יש אנשים שעונים איש"ר מברך וכו' עד ואמרו אמן, אני קבלתי מרבתינו שאין לענות אלא איש"ר מברך לעלם ולעלמי עלמיה בלבד. וכ"נ מדברי רבינו סעדיה וכ"כ בשם הראש, והטעם כי יש עד "עלמיה" שבעה תיבות וכ"ח אותיות וכן הוא לפי הפסוק "ויחסנו מלכותא עד עלמא ועד עלם עלמיה" וכ"כ הכלבו וכ"נ מספר הפרדס לרש"י ומהרמב"ם. ורבינו הגדול מהרי"א מצא שכתוב בסידור שכולל דברי הגאונים שמי שעונה קדיש אם לא יאמר אלא עד "עלמיה" די (טוב), אבל אם יאמר "יתברך" צריך להשלים הקדיש.

הבית יוסף הקשה לדברי האומרים שאין לענות אלא עד "עלמיה" מדאיתא במדרש אמר רבי אלעזר ב"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי אליהו ז"ל ועמו ד' אלפים גמלים טעונים. אמרתי לו מה אלו טעונים? א"ל אף וחימה, למה? לעשות נקמה באף וחימה ממי שמספר בין קדיש לברכו, בין ברכה לברכה, בין פרק לפרק, בין איש"ר ליתברך. ומאחר שאסור לספר בין איש"ר ליתברך, משמע שצריך לומר יתברך, דדוחק הוא לומר שהמדרש מיירי בש"צ עצמו. ונראה שצריך להיזהר גם היחיד שלא להפסיק בין "עלמיה" ל"יתברך" שהרי המדרש סתמא קאמר, אח"כ מצאתי לה"ר יוסף גיקאטליי ז"ל שכתב על זה שהמפריד בין עלמיה ליתברך כאלו הפריד וקצץ במקום, דליכא קיצוץ ואין צריך להפריד ח"ו אלא מדבק עלמיה ליתברך. וכך פסק בשו"ע שם בס' ג' ז"ל העונים עד לעלמי עלמיה בלבד טועים הם כי אסור להפריד בין עלמיה ליתברך. ומגן אברהם (בס"ק ט) חולק וכתב ולי נראה מנהג הקדמונים עיקר שהיו אומרים עד יתברך בלבד, מכיוון שאם הציבור יאמרו יתברך וכו' הרי כתב הבית יוסף בס' קכ"ה בשם הרא"ש דצריך לשתוק ולכוון כשאומר החזן קדיש ואין לומר עמו דהא קי"ל שומע כעונה, ובפרט כשחזן אומר במהירות יצטרך הוא למהר יותר לסיים קודם החזן כמ"ש בס' נא והמהירות מבטל הכוונה, לכן טוב לשמוע מהש"צ. המשנה ברורה בס"ק טו' מביא את המ"א ואת הגר"א שכתב שלא לומר רק עד תיבת עלמיה בלבד, כי כאן הוא סיום השבח של איש"ר ומ"יתברך" ולהלן מתחיל פרק אחר ואין לערבבם בבת אחת. ונראה שאם יאמרם בשתי נשימות גם להגר"א שרי (דומיא דתקיעות בס' תק"צ), ובעיקר העניין יש מקומות חלוקין במנהגן בזה, ועכ"פ אם הוא עומד במקום שאין רשאי להפסיק יזהר בזה שלא יאמר רק עד עלמיה.

יתברך וישתבח ויתפאר...- הטור מקשה מדוע מפסיקין באמצע הקדיש לומר (יתברך וכו') בלשון הקודש? תירץ ה"ר דוד אבודרהם כי השבחים (יתברך וכו') לא היו יכולים לאומרם בלשון הארמית (נראה לי שאנו אומרים את שתי השבחים "יתגדל ויתקדש" בלשון הקודש מפני שנכתבו בפסוק במפורש כפי שכתב הפרישה, לכן גם שאר השבחים (יתברך וכו') נאמרים בלשון הקודש). ובקדיש יש י' לשונות של שבחים ואלו הם: יתגדל, יתקדש, יתברך, יתפאר וכו' וי"א שהן כנגד י' מאמרות שבהם נברא העולם

ביאורים בתפילה

ולכן אומרים "בעלמא די ברא כרעותיה". והסיבה שאנו מפסיקים בין השבחים של "יתגדל ויתקדש" לשאר השבחים "יתברך כו", מפני שמצאנו באגדה שעשרת הדיברות כלולות בעשרה מאמרות ובקדיש יש עשרה שבחים כנגד י' מאמרות, וכשם שהיה הפסק בין ב' דיברות ראשונות לח' דיברות אחרונות, שהב' הראשונות מפי הגבורה והח' מפי משה לכן גם בשבחים בקדיש הפסיק בין הב' הראשונות לח' האחרונות.

לעילוי נשמת כל נפטרי עם ישראל

עיונים על חזרת הש"ץ

מדוע תקנו את חזרת הש"ץ ?

איתא בראש השנה לג: תנן כשם שש"ץ חייב כך כל יחיד ויחיד חייב (להתפלל), רבן גמליאל אומר ש"ץ מוציא את הרבים י"ח. ובגמרא (לד:): אמר רבן גמליאל לחכמים לדבריכם למה ש"ץ יורד (לפני התיבה)? אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי, אמר להם כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את שהוא בקי. ואסיקנא דהלכה כרבן גמליאל בברכות של ראש השנה ויום הכיפורים אבל בברכות של שאר ימות השנה הלכה כחכמים. ולכן הש"ץ חוזר בימות החול כדי להוציא את שאינו בקי (בית יוסף ס' קכד).

אם כל הציבור בקי מדוע הש"ץ חוזר ? ענה ה"ר דוד אבודרהם שנשאל הרמב"ם (פאר הדור ס' קמח) קהל שהתפללו וכולם בקיאים בתפילה, אם ירד ש"ץ לפני התיבה ויחזור התפילה בקול רם ? והשיב הואיל ותקנו חכמים שירד הש"ץ לפני התיבה להוציא את מי שאינו בקי, לא תהיה חזרת הש"ץ ברכה לבטלה כלל, מפני עיקר התקנה ואע"פ שלא יהיה בקהל מי שאינו בקי, כמו שתקנו הקידוש בבית הכנסת (פסחים קא.). והיה עיקר זה מפני האורחים ונתחייבו לאומרו בכל בתי הכנסיות ואע"פ שאין שם אורחים, וכמו שתקנו ברכה אחת מעין שבע בשביל המאחרים לבוא בבית הכנסת (שבת כד:): ונתחייבו לאמרה תמיד ואע"פ שהיו שם כל הקהל וכן כל דבר הנתקן בשביל דבר אחר, אין עניינו שלא נעשית התקנה ההיא עד שיהיה שם אותו הדבר שנתקנה בשבילו. רק עניינו שנעשה התקנה ההיא על כל פנים גזירה שמא יהיה שם אותו הדבר שנתקנה בשבילו וצריך שיובן זה העניין שאם לא כן היו חכמים נותנים דבריהם לשיעורים והיה צריך בכל תפילה לחפש כל איש ואיש שבבית הכנסת אם הוא בקי אם לא.

קדושה

כתב הרא"ש בתשובה (כלל ד' ס' יט') שאין לומר קדיש עם החזן, כי אין אומרים קדיש אלא בעשרה וצריך להבין לחזן ולענות אמן אחריו, כמו כן בקדושה אומר החזן נקדישך ונעריצך וכו' עד שמגיע לקדוש ואז עונין הציבור קדוש עכ"ל. הבית יוסף בס' קכה' הבין מדברי הרא"ש שאין הציבור אומרים נקדישך אלא שותקין ומכוונין למה שהש"ץ אומר וכשמגיע לקדוש, אז יענו ויאמרו קדוש וכו', שכאשר החזן אומר לעומתם משבחים וכו' שותקים עד שמגיע לברוך כבוד ה' ממקומו ואז הם עונין וכו'. וכ"כ בשו"ע (ראה עטרת זקנים). המשנה ברורה בס"ק ב כתב שהמנהג בימינו שאומרים הקהל ג"כ נקדש. וכ"כ ילקוט יוסף שנהגים שכל הקהל אומרים בקול רם ובניגון את נוסח הקדושה "נקדישך ונעריצך", ועונים קדוש אח הש"ץ, יש למנהג זה על מה לסמוך, וכן פשט המנהג בכל המקומות.

מדוע מתנועעים בקדוש ובברוך ?

א. כתב ספר היכלות - ברוכים אתם לה' שמים ויורדי מרכבה, אם תאמרו ותגידו לבני מה אני עושה בשעה שמקדישין ואומרים קדוש, קדוש, קדוש ולמדו אותם שיהיו עיניהם נשואות למרום לבית תפילתם ונושאים עצמם למעלה, כי אין לי הנאה בעולם כאותה שעה שעיניהם נשואות בעיני ועיני בעיניהם. ובאותה שעה אני אוחז בכסא כבודי בדמות יעקב ומחבקן ומנשקן ומזכיר גלותם וממהר גאולתם (כמובן שמדובר במשל וצריך להבין את הנמשל).

ביאורים בתפילה

ב. שבלי הלקט (ס' כ) מביא הסבר בשם רש"י על הפסוק "וינועו אמות הסיפים מקול הקורא" (ישעיה ו,ד) העצים והאבנים היו מתנועעים מאימת המלך כל שכן אנו שאנו מכירים שיש לנו להזדעזע מאימתו (בית יוסף בס' קכה').

ג. בדק הבית והמגן אברהם בס"ק ב מסבירים מתנחומא בפרשת צו "ובשתים יעופף" מכאן תקנו לעוף על רגליו בשעה שאומר קדוש ולא כאותם שדולגים וקופצים.

מדוע בחזרת הש"ץ הקהל אומרים מודים דרבנן ששונה מה שאומר הש"ץ?

איתא בסוטה מ. בשעה ששליח ציבור אומר מודים, העם מה הם אומרים? אמר רב מודים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנו מודים לך ושמאל אמר אלהי כל בשר על שאנו מודים לך, רבי סימאי אומר יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך, נהדעי אמרי משמיה דרבי סימאי ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו על שאנו מודים לך רב אחא בר יעקב מסיים כן תחיינו ותחוננו וכו' אמר רב פפא הילכך נימרינהו לכולהו. כלומר בשעה שהש"ץ אומר מודים הקהל מודה לה' על זה שהוא זכאי/יכול להודות לה'. וכ"כ התוס' (בד"ה על) דקא מודו ציבורא על ש"ץ אינון סומכין ומאי על שאנו מודים לך על ההודאות דקאמר ש"ץ וקא ענו אינון אמן עכ"ל כלומר עכשיו אנו מודים לך מלבד (בנוסף) שאנו מודים לך בחזרת התפילה שאנו עונין אמן אחר ש"ץ.

נפילת אפיים

סמיכות של נפילת אפים לחזרת הש"ץ

הבית יוסף בס' קלא מביא ראייה מבבא מציעא נט: שאין להפסיק בין החזרה לנפילת אפים, בגמרא מובא המחלוקת בין ר"א לחכמים בנושא תנורו של עכנאי, ולאחר מכן חכמים (רבן גמליאל הנשיא שעל פיו נעשה הנידוי - רש"י) נידו את ר"א כדי שלא יהיה היחיד רגיל לחלוק על הרבים. הגמרא מספרת שבאותו יום שנידו את ר"א לקה העולם שליש בזיתים ושלש בחיטים ושלש בשעורים וי"א אף בצק שבידי אשה תפח, ואף רבם גמליאל שהיה בא בספינה עמד נחשול לטבעו וכו'. אשתו של ר"א ששמה היה "אימא שלום" והיתה אחותו של רבן גמליאל הנשיא, מאותו היום של הנידוי לא מניחה לר"א ליפול על פניו כדי שלא תעלה תפילתו של ר"א שהקפיד על אחיה הנשיא, יום אחד היא טעתה וחשבה שהיום זה ראש חודש ולכן לא הפריעה לר"א בתפילתו איכא דאמרי שבאותו זמן התדפק עני על דלת הבית וביקש פת ולאחר כן היא חזרה לר"א וראתה שכבר נפל על פניו ואמרה לו קום שכבר הרגת את אחי בתפילתך וכך היה. הבית יוסף אומר שלא יתכן שאשתו לא זזה ממנו כל התפילה שלא יפול כלל על פניו אלא צריך לפרש שהיא היתה מפסיקת מכוונת תפילתו להפסיקו בשאר דברים ואם היה נופל על פניו לאחר ההפסקה אזי לא היתה תפילתו כל כך נשמעת. וכ"כ מהר"י אבוהב בשם צרורות וכ"כ בשו"ע שאין להפסיק בין תפילה לנפילת אפים.

המגן אברהם בס"ק א מקשה על הראיה של הבית יוסף מאשתו של ר"א שהרי בגמרא כתוב "מההוא מעשה ואילך לא הוה שבקה ליה לר"א למיפל על אפיה" והכוונה שהיתה לוקחת אותו בדברים עד שהיה שוכח מליפול כלל (ריב"ש ס' תי"ב). המשנה ברורה בס"ק א מביא את המ"א שדווקא כשמפסיק ועוסק בדברים אחרים לגמרי, אבל שיחה בעלמא לית לן בה.

מנהגים בנפילת אפיים

המנהג פשוט אצל הספרדים ועדות המזרח לומר את המזמור לדוד אליך ה' נפשי אשא ואבינו מלכינו, מבלי ליפול על פניהם כלל מפני שעל פי דברי הזוהר הקדוש (סוף פרשת במדבר), הנופל על פניו ואינו מכיון לבו כראוי כשאומר המזמור הנ"ל, עלול ח"ו להסתלק מן העולם בקיצור ימים ושנים, ולכן נהגו

ביאורים בתפילה

להימנע מנפילת אפיים אלא אומרים אותו כדרך הקורא מזמור תהלים בלבד (מגן אברהם בס"ק ה' בשם הבית יוסף, שארית יוסף ס' טז ויחווה דעת ח"ו סוף ס' ז). המשנה ברורה בס"ק ג' כתב שנפילת אפיים שנהגו בה בימים ראשונים היה בדרך של קידה, דהיינו ליפול על פניו ארצה ושלא בפישוט ידיים ורגלים, ועכשיו לא נהגו ליפול על פניהם ממש, אלא בהטיית הראש וכיסוי הפנים בלבד, ונוהגים לכסות הפנים בבגד. בנפילת אפיים אומרים "ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו" לפי שהתפללנו בכל עניין שיוכל אדם להתפלל, בישיבה, בעמידה ובנפילת אפיים, כמו שעשה משה רבינו ע"ה שנאמר "ואשב בהר" "ואנוכי עמדתי בהר" "ואתנפל לפני ה'", "ומאחר שאין בנו כוח להתפלל בעניין אחר, אנו אומרים ואנחנו לא נדע מה נעשה (משנה ברורה בס"ק ט' בשם הטור).

מאין הוקבע המנהג להתוודות פעמיים בכל יום אחר תפילת שמונה עשרה, שחרית ומנחה, כי לא נזכר בדברי הפוסקים להתוודות אחר שמונה עשרה (מדברי רב עמרם גאון מבואר שהיו מתוודים רק בשני וחמישי)?

הרב הפרד"ס בספר אות היא לעולם (ח"א ס' פט) מסביר ע"פ המחלוקת הראשונים הנודעת שבעבירות שאדם התוודה עליהם ביום הכיפורים זה, אם חוזר ומתוודה עליהם ביום כיפורים אחר, וי"א שאינו רשאי להתוודות עליהם, מפני שנראה שאינו בוטח בחסדי השי"ת שיום הכיפורים מכפר ק"ו שאין לומר פעמים בכל יום ויודי. דעת מרן דגם עבירות שלא שנה עליהם יכול להתוודות עליהם, ממילא שפיר מה שהתקינו להתוודות בכל יום, כי ע"י הווידי אשר יבטא האדם בשפתיו, ייתן אל ליבו שלא לשוב עוד לכסלה, ויתעורר לשוב בתשובה שלמה לפני אבינו שבשמים. ואין כוונת הווידי שכל אחד עבר עבירות אלה שנסדרו ע"פ סדר הא-ב, רק שבדרך כלל נמצא בידינו חבילות של פשעים וחטאים, יש מהם שנמצאות ביד המתוודה ויש מהן שיש בידו למחות ביד העושים ואינו מוחה. וראוי להתוודות ולהכניע את לבבנו בכל עת (שארית יוסף בס"ק א).

מדוע אין נופלים על פניהם בימים מסוימים?

כתב שבלי הלקט שבר"ח אין נופלים על פניהם דאיקרי מועד (תענית יז:) ואפילו במנחה שלפניו אין נופלים דהא קיימא לן (ר"ה ל:) שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגים אותו יום קודש ולמחר קודש. בחנוכה אין נופלים משם שקוראים בו הלל. בבית האבל אין נופלים משום דאיתקש לחג דכתיב " והפכתי לחגיהם לאבל" (עמוס ח,י). המשנה ברורה בס"ק כ' הביא טעם אחר בשם הלבוש שמידת הדין מתוחה על האבל ולכן יש להיזהר מלהגביר את מידת הדין ע"י נפילת אפיים מאותו טעם שאין נפילת אפיים בלילה. רבי יצחק בר יהודה כתב שביום המילה אין נופלים על פניהם בכנסת ששם המילה לפי שמצוות מילה קבלו עליהם בשמחה (שבת קל.).

מדוע בשני וחמישי מוסיפים לומר תחנונים אחר חזרת הש"ץ?

שני וחמישי הינם ימי רצון לפי שארבעים יום של קבלת לוחות אחרונות שהיו ימי רצון, עלה משה רבינו ביום חמישי וירד ביום שני לפיכך מוסיפים בהם תחנונים ולכן נוהגים ג"כ להתענות בהם (טור בס' קלד).

קדושת ובא לציון

טעמים לאמירת קדושת ובא לציון

מובא במסכת סוטה מט.

ביאורים בתפילה

רשב"ג אומר משום ר' יהושוע מיום שחרב בהמ"ק אין יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה וניטל טעם הפירות, אמר רבא בכל יום ויום מרובה קללתו משל חברו שנאמר " בבוקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בוקר" (דברים כח,סז)
הי בוקר ?

אילימא בוקר דלמחר (פרש"י מי יתן שיבוא יום), מי ידע (אם ייטב מן הלילה) מאי הוי אלא דחליף (מי יתן והיה זה יום הבא כזה שעבר).

אלא עלמא אמאי מקיים (מאחר שהקללה הולכת תמיד ורבה) ?

אקדושה דסידרא (סדר קדושה שלא תקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר מועט שאומר קריאתו ותרגומו (קדוש, ברוך וימלוך ותרגומם לפי הטור בס' קלב) והן כעוסקין בתורה וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ ויש כאן שתיים קדושת השם ותלמוד תורה , חביב הוא) ואיהא שמיה רבה (קדיש) דאגדתא, שנאמר "ארץ עפתי כמו אופל צלמות ולא סדרים ותופע כמו אופל" (איוב י,כב) (ופרושו ארץ חשוכה כמו אפלת צילו של המוות, מפני שאין בה סדרים) הא יש סדרים (סדר פרשיות דתורה) תופיע מאופל (הארץ תצא מתוך האפילה).וכתב רב עמרם גאון (בסידורו ס' סז) שאסור לאדם לצאת מבית הכנסת קודם קדושה דסידרא שחייב הוא לומר קדושה דסידרא דדבר שהעולם מתקיים עליו, אי אפשר לזלזולי ביה.

שבלי הלקט (בס' מד) מביא טעם נוסף לפי בראשית רבה (מח ז) א"ר חנינא על כל קילוס וקילוס שמשבחין ישראל לקב"ה משרה שכינתו עליהם, ומאי טעמא ואתה קדוש יושב תהילות ישראל. טעם נוסף מפני שלא היו יכולים לומר קדושה בתוך התפילה שגזרו (הגויים) שלא יענו קדושה והיו אורבים להם אם יענו קדושה ולאחר התפילה (עמידה) כשהיו האורבים הולכים להם, (אז) היו קוראים וקרא זה אל זה ואמר וכו' ומתרגימין אותו מפני החיבה. ואע"פ דבזמן הזה אנו אומרים קדושה בחטיבה אחת בתוך התפילה, לא ביטלו קדושה דסידרא (ובא לציון) קא סברי שמא יגרום החטא (ושוב יהיו גזרות לבטל קדושות מעם ישראל).ולכן אנחנו מסיימים ברוך אלהינו שבראנו לכבודו והבדלנו מן הגויים.

מדוע אומרים ובא לציון ביום חול ולא בשבת ויו"ט ?

שבלי הלקט בשם רש"י לפי הגמרא בקידושין ל. אמר רב ספרא לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד. ופריך ומי ידע כמה חיי? ומשני לא נצרכה אלא ליומי - שצריך בכל יום לתלמוד משלושתן : מקרא, משנה ותלמוד. ולכן אחר התפילה (עמידה) היו קוראים מקרא ומשנה ושמועות, וכיוון שרבתה העניות ולא היו יכולים לעסוק כל כך (היו עובדים הרבה שעות לפרנסתם) היו קורים בנביא שני פסוקים "ובא לציון ואני זאת בריתי". וביום שבת ויו"ט שאין בו ביטול מלאכה לעם החזירו עטרה ליושנה לקרות בתורה ולתרגם מעין היום ולכן אין אומרים ובא לציון בשבת וביו"ט בשחרית שהרי כבר קראו בנביא (הפטרה) ואעפ"כ אומרים אותו במנחה בשבת וביו"ט כדי שלא ישכח בימות החול.

שיר של יום

איתא בראש השנה לא. תניא רבי יהודה אומר משום ר"ע (ביום) **בראשון** מה היו אומרים "לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה" (תהלים כד) על שם שקנה (פרש"י הקב"ה שמים וארץ בבריאת העולם ביום הראשון) והקנה (תבל ליושבי בה כלומר קונה כדי להקנות) ושליט בעולמו (הקב"ה היה יחידי שלא נבראו המלאכים עד יום שני).

בשני מה היו אומרים "גדול ה' ומהולל מאוד" (תהלים מח) (המזמור עוסק בשבח ירושלים ובית המקדש) על שם שחילק מעשיו ומלך עליהן (הבדיל רקיע בין מים עליונים לתחתונים ונתעלה וישב במרום דוגמת שכנו בעירו והר קודשו).

ביאורים בתפילה

בשלישי היו אומרים "אלוהים ניצב בעדת אל" (תהלים פב) ע"ש שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו (מקום מצב עדתו שנאמר "ותיראה היבשה" בשלישי נאמר).

ברביעי היו אומרים "אל נקמות ה'" (תהלים צד) ע"ש שברא חמה ולבנה (ברביעי) ועתיד להיפרע מעובדיהן.

בחמישי היו אומרים "הרנינו לאלוהים עוזנו" (תהלים פא) ע"ש שברא עופות ודגים לשבח שמו (כשאדם רואה עופות משונים זה מזה, נותן שבח למי שבראם).

בשישי היו אומרים "ה' מלך גאות לבש" (תהלים צג) ע"ש שגמר מלאכתו ומלך עליהן .

בשביעי היו אומרים "מזמור שיר ליום השבת" (תהלים צב) ליום שכולו שבת (שעתיד העולם להיות חרב ואין אדם וכל המלאכות שובתות על אותו יום אומרים שיר של שבת).

מנהגים באמירת פיטום הקטורת

כתב הבית יוסף בס' קלג בשם רבינו הגדול מהר"י אבוהב שאין לומר פיטום הקטורת אלא מתוך הכתב שמא יחסר אחד מהסמנים והיא חייב מיתה בקריאה כמו בהקטרה ואולי שמזה הטעם אין אומרים אותו מקצת מקומות אע"פ שאומרים פרשת הקורבנות ע"כ. ו הבית יוסף חולק ואומר שמה שכתוב שאם חיסר אחד מסמניה חייב מיתה (כריתות ו:)

ורש"י פירש חייב מיתה כי עייל ביום כיפור דכתיב "ואל יבוא בכל עת ולא ימות בזאת יבוא אהרן" וכי מעייל קטורת שלא כהלכתה ביאה ריקנית היא וחייב מיתה ע"כ, אלמא שאינו חייב מיתה מפני שחיבר אלא מפני שנכנס למקדש ללא צורך.

וגם לדעת הרמב"ם (הלכות כלי המקדש פ"ב ה"ח) חיסר אחד מסמניה חייב מיתה שהרי נעשית קטורת זרה, איכא למימר דטעמיה דכיוון דקטורת זרה היא הוי ליה ביאה למקדש שלא לצורך ואפילו שאינו נכנס לפני ולפנים כמו בני אהרון שהתחייבו מיתה. ועוד שדבר קל הוא להיזהר שלא יחסר שום אחד מהסמנים בקריאתו וא"כ לא היה להם בשום מקום להימנע מלאומרו מפני טעם זה.

וכ"כ המ"א בס"ק ה. דרכי משה בס"ק ד סובר כמו מהר"י אבוהב וכתב שהמנהג במדינות אלו שלא לאומרו בחול משום שטרודים למלאכתן ויש לחוש שידלגו בה ובשבת ויו"ט אומרים אותו וכ"כ ברמ"א.

תפילת ערבית

והוא רחום יכפר עוון

בתפילת ערבית תיקנו לומר והוא רחום יכפר עוון לפי שבשחרית ומנחה יש תמידין שמכפרין אבל ערבית שאין תמיד לכפר תקנו למור והוא רחום וי"א לפי שנהגו ללקות ערבית לאחר שחטאו כל היום ובמלקות מתכפר להם נהגו לומר אחר המלקות והוא רחום (טור בס' רלז). טעם נוסף מביא הבית יוסף בשם הכלבו (ס' כח) משום דאמרינן בתנחומא (פנחס אות יג) לעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עוון, שתמיד הבוקר מכפר עוונות הלילה ותמיד הערב מכפר עוונות היום, ולכן תקנו ערבית ושחרית לחלות פני המקום שיכפר עוונותינו יומם ולילה, שחרית - אנו אומרים אותו (פעמים) בסדרי קדושה (ובא לציון) ותקנוהו נמי בפסיקי דזמרה (בשחרית לפני אשרי יושבי ביתך) בשביל (תפילת ערבית) ליל שבת שאין אנו אומרים אותו לפי

ביאורים בתפילה

שאינ איברי תמיד הערב קרבים בליל שבת דכתיב "עולת שבת בשבתו" ולא עולת חול בשבת וכן ביו"ט.

סמיכה של גאולה לתפילה

ישנה מחלוקת בברכות ד: בין ר' יוחנן שאומר איזהו בין העולם הבא זה הסומך גאולה לתפילה של ערבית (עמידה אחרי ק"ש) לבין ריב"ל שאומר תפילות באמצע תקנום (עמידה לפני ק"ש). סברתו של ר' יוחנן היא שגם בלילה של יציאת מצריים היתה התחלת הגאולה והגאולה המושלמת היתה בבוקר ביציאת מצרים לכן יש לסמוך גאולה לתפילה. ועל זה חולק ריב"ל שרק בבוקר היתה הגאולה ולכן אין צורך לסמוך.

ר' יוחנן למד מהפסוק "בשכבך ובקומך" מקיש שכיבה לקימה, מה קימה ק"ש ואח"כ תפילה אף שכיבה נמי ק"ש ואח"כ תפילה. ריב"ל למד מאותו פסוק להפך מקיש שכיבה לקימה, מה קימה ק"ש סמוך למיטתו אף שכיבה נמי ק"ש סמוך למטתו. פסקו הפוסקים כר' יוחנן (טור בס' רלה).

ואע"ג דקיימא לן כר' יוחנן "השכיבנו" לא הוי הפסק (בין גאולה לתפילה) דכיוון דתיקנו ליה רבנן כגאולה אריכתא דמיא כמו בשחרית שתקנו להפסיק באדני שפתי תפתח. הטור מסביר שחותם בה שומר את עמו ישראל לעד מפני שלילה צריך שימור מן המזיקין.

רבינו יונה (ב: ד"ה ואע"ג דצריך) מסביר מדוע השכיבנו היא כגאולה אריכתא דמיא מפני כשעבר השם לנגוף את המצרים היו (היהודים) מפחדים ומתפללים לשם יתברך שיקיים דברו שלא יתן המשחית לבוא אל בתיהם לנגוף וכנגד אותה תפילה תקנו לומר השכיבנו הילכך מעין גאולה הוי. ולכן אין להפסיק בין גאולה דערבית לתפילה.

מדוע אין חזרת הש"ץ בערבית ?

בתפילת ערבית אין חזרת הש"ץ מפני שאין תפילת ערבית חובה רק מצווה, ולא נתחייב בה אדם שיצטרך הש"ץ להוציאו י"ח (רמב"ם) ואפילו האינדנא דקבעוה חובה, מ"מ לא אלים מנהגא לשווייה חובה כדי לאטרוחי ציבורא להחזיר הש"ץ התפילה (משנה ברורה בס"ק א בשם לחם חמודות ואליה רבה).

קריאת שמע

כתב רב עמרם לשווייה איניש לקריאת שמע בכל זמן דקרי לה כפרוטגמא (כתב מלך שמצווה על מדינתו) חדשה. והכי איתא במדרש רבה (ויקרא פ"כו אות ז) א"ר ברכיה מלך בשר ודם משגר פרוטגמא שלו למדינה מה הם עושין כל בני המדינה, עומדין על רגליהם ופורעים את ראשיהם וקוראים אותו באימה ביראה ברתת ובזיע. אבל הקב"ה יתברך שמו אומר לישראל קראו ק"ש פרוטגמא דידי, הרי לא הטרחתי עליכם לקרותה לא עומדים ולא פרועי ראש אלא בלכתך בדרך אבל באימה וביראה וברתת ובזיע מיהא צריך (טור סא).

בק"ש מרומזים עשרת הדברות: "ה' אלהינו" -דיבור "אנכי ה' אלהיך", "ה אחד" - "לא יהיה לך", "ואהבת" - "לא תשא" דמאן דרחם למלכא לא משתבע בשמה לשקרא, "וכתבתם על מזוזות ביתך" - לא תחמוד" דכתיב "ביתך" ולא בית חברך, "ואספת דגנך" - "לא תגנוב" דגנך ולא תאסוף דגן חברך, "ואבדתם מהרה" - "לא תרצח" דמאן דקטל יתקטל, "למען ירבו ימירך" - "כבד את אבירך", "לא תתורו..ואחרי עיניכם" - "לא תנאף", "למען תזכרו" - "זכור את יום השבת" שהוא שקול ככל התורה, "אני

ביאורים בתפילה

ה' אלוהיכם" - "לא תענה ברעך עד שקר" על כן צריך האדם להתבונן בהם בעת אמירת ק"ש, כדי שלא יעבור על אחת מהם (משנה ברורה בס"ק ב בשם אליהו רבא בשם בכלבו).

מנהגים באמירת אל מלך נאמן לפי ק"ש

יש נוהגין לומר תחילה אל מלך נאמן ונותנין טעם לדבריהם שק"ש יש בה רמ"ח תיבות כמנין איבריו של אדם אלא שחסר שלוש ומכוונים להשלים באל מלך נאמן (טור לפי גרסת הבית יוסף). וכ"כ המנהיג (תפילה ס' לג), האגור (ס' קז) בשם הרוקח (ס' שכ), מהר"י קולון (שורש מב), ספר הפרדס לרש"י (ליקוטים עמ' צ) והגהות מימוניות (הלכות ברכות פ"א אות ח).

הרמ"ה חולק מכיוון שעושה הפסק בין הברכה השניה לק"ש ועוד דמפיק שם שמים לבטלה ועוד כיוון שלצורך השלמת רמ"ח תיבות הוי ליה תוספת ק"ש, והאי תוספת לא יעקב אמרה ולא בניו ולא משה אמרה וא"כ אנו היכי אמרינן לה?! אלא מחוורתא דהאי מנהגא לית ליה עיקר ומאן דיכיל לסלוקיה שלא ע"י מחלוקת אלא בחבורה שדעת אחת לכולם שפיר דמי. ומאן דלא יכיל לסלוקיה, לסלוקי לנפשיה.

הבית יוסף כתב שביטלו את המנהג הקדמון של אמירת אל מלך נאמן (כדי שלא להפסיק בית הברכה השניה לק"ש) ותקנו במקומו שיחזור הש"ץ על "ה' אלוהיכם אמת" וכ"כ בספר התיקונים, בספר הזוהר בסוף פרשת וירא וכ"כ במדרש הנעלם (זהר חדש רות צה). וז"ל פתח רבי יהודה ואמר "רפאות תהי לשרך" (משלי ג,ח) התורה היא רפואה לגוף ולעצמות בעולם הזה ובעולם הבא, דאמר רבי נהוראי אמר רבי נחמיה בק"ש רמ"ח תיבות כמנין איבריו של אדם, והקורא ק"ש כתיקונה כל אבר ואבר נוטל תיבה אחת ומתרפא בו, ודא "רפאות תהי לשרך", אדהכי מטא הוא ינוקא לאי מאורחא ויתיב קמייהו שמע אילין מילין קם על רגליו, ואמר והלא בק"ש אין שם אלא רמ"ה תיבות, אמר לי רבי חייא תקינו שיהא שליח ציבור חוזר ג' תיבות ומאי בינהו ה' אלוהיכם אמת כדי להשלים רמ"ח תיבות על הקהל וכו'. וכל האומר ק"ש כהאי גוונא בידוע שאינו ניזוק כל אותו היום. וכל האומר ק"ש שלא עם הציבור אינו משלים איבריו מפני שחסרו השלושה תיבות שש"ץ חוזר. מאי תקנתיה יכוון ב-"ת" "ו" של אמת ויציב ועם כל דא היה קורא עליו אבא מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להימנות (קהלת א,טו) אותם שלושה תיבות דק"ש שש"ץ חוזר, לא יוכל להימנות אותם לתשלום רמ"ח כשאר הציבור עכ"ל. ועניין הכוונה של "ת" "ו" הוא : טו(="ת") פעמים "ו" שווים לתשעים וכן שלושה פעמים שם הוי"ה (26) עם 4 אותיותיו שווים תשעים. כלמור מכוונים לשלושה שמות.

דרכי משה מסביר אחרת את עניין הכוונה ליחיד: טו פעמים "ו" שווים + 90 הקריאה שנחשבת לאחד הרי 91 כמנין אמן וכמנין שם בן ארבע אותיות בכתיבתו וקריאתו : ה' (26) אדני. (65) השו"ע בס' סא ס' ג כתב כדברי הבית יוסף לפי המדרש הנעלם והרמ"א כתב שאם היחיד רוצה לאומרם (ה' אלוהיכם אמת) עם הציבור אין איסור בדבר.

דין היחיד: השו"ע כתב שיש ליחיד לכוון ב-"ת" "ו" שבאמת ויציב. והרמ"א כתב דכל הקורא ק"ש ביחיד יאמר אל מלך נאמן לפני ק"ש, כי שלוש תיבות אלו משלימים המנין של רמ"ח, והם במקום אמן שיש לענות אחר ברוך הבוחר בעמו ישראל באהבה וכן נוהגין.

כתב הלכה ברורה שלמרות שהשו"ע פסק שאין ליחיד לחזור ולומר "ה' אלוהיכם אמת", אולם מרן החיד"א בברכי יוסף (סק"א) חולק ומביא את הירושלמי (ברכות פ"ה ה"ג) דהאומר מודים מודים משתקין אותו, היינו דווקא בציבור ולא ביחיד, וה"ה הכא דשרי ליחיד לחזור ה' אלוהיכם אמת, ודברי הירושלמי הובאו להלכה ע"י כמה ראשונים ואחרונים. וסיים שכ"כ מהרח"ו שכן נהג האר"י ז"ל וכ"כ הראב"ד והובא

ביאורים בתפילה

בשבלי הלקט (ס' ח). בספר אמת ליעקב ניביו (בקונטרס שפת אמת סק נב) הביא מקור לזה מדברי האר"י בשער הכוונות (דרוש ט דק"ש שעל המיטה) ונראה להלכה שאע"פ שמדברי המדרש הנעלם אין תועלת ליחיד אם יחזור התיבות, מאחר שרבינו האר"י היה נוהג לחזור, כן יש לנהוג.

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

איתמר בפסחים (נו.). כשקרא יעקב לבניו בקש לגלות להם את הקץ ונסתלקה ממנו שכונה, אמר שמא יש בכם מי שאינו הגון? כאברהם אבי אבא שיצא ממנו ישמעאל, וכיצחק אבי שיצא ממנו עשו?! פתחו כולם ואמרו "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד", כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד, באותה שעה פתח הזקן (יעקב) ואמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", ואמרינן נמי התם היכי נעביד?

נימריה לא אמריה משה, לא נימריה הא אמריה יעקב, תקנו לומר אותו בחשאי (בלחש) ע"כ נוהגין לאומרו בחשאי אפילו במקומות שנוהגין לקרות כולה בקול רם. א"ר יצחק דבי רבי אמי משל לבת מלך שהריחה ציקי קדרה, (אם) תאמר יש לה גנאי, לא תאמר יש לה צער, התחילו עבדיה והביאו לה בחשאי (רצתה לאכול דברים שמבשמים את האוכל בקדירה, אם היא תבקש בקול יש לה גנאי ואם לא תבקש יש לה צער, כך בנמשל שנאה לומר בשכמל"ו בלחש בשעה שמקבל עליו עול מלכות שמים).

כתב ה"ר יונה (בברכות בפרק היה קורא ד"ה התקינו) שהתקינו שיהיו אומרים אותו בחשאי ר"ל שיאמר בשכמל"ו בלחש ואח"כ יאמר כל שאר ק"ש בקול רם אם ירצה וכן נוהגים היום בהרבה מקומות ומנהג יפה הוא אלא שיש לחוש מפני עמי הארץ שירגילו עצמם לדבר בינתיים (כאשר הציבור אומרים בקול רם ק"ש). והרשב"א כתב בתשובה (ח"א סי' תנב) יש מקומות שקורין בקול רם ויש שקורין בלחש שלא הקפידו בגמרא אלא על בשכמל"ו לאומרו בלחש מפני שמה לא אמרו. דרכי משה כתב שהמנהג שלנו לקוראו כולו בחשאי מלבד פסוק ראשון וכ"כ הכלבו (כמו הסברו לגבי ק"ש בטעמים).

השו"ע בס' יג' כתב ש"צריך לומר בשכמל"ו בחשאי" ובס' כו' כתב "יש נוהגים לקרות ק"ש בקול רם ויש נוהגים לקרותו בלחש" רמ"א - ומ"מ יאמרו פסוק ראשון בקול רם כן נוהגין.

האם יש חובה לומר ק"ש בטעמי המקרא?

איתא ברבנו יונה בברכות (ח: ד"ה אומרים) בעניין ששה דברים שעשו אנשי יריחו שלא ברצון חכמים, אחד מהדברים שהיו אומרים שמע ישראל ולא היו מפסיקין, כלומר שלא היו קוראים אותה בנחת עם הטעמים שלה כמו שאנו נוהגים היום שמצות ק"ש הוא לקרותה עם הטעמים שלה. והבית יוסף מפרש את כוונתו בשתי אפשרויות: אפשר לומר שמדובר בטעמים הכתובים התורה ואפשר לומר שלא צריך לקרות לפי הטעמים בתורה אלא שיפסוק במקום שראוי לפסוק כדי שיהא טעם והבנה לדבריו ועוד יש לדיוק ממה שכתב כמו שאנו נוהגים היום, ולא ראינו ולא שמענו שום מקום שנוהגים לקרותה בטעמיה הכתובים בתורה אלא שעכשיו מקרוב נהגו קצת חזנים לקרותה בטעמיה הכתובים בתורה וכן ראוי לנהוג מאחר שרבינו הטור מפרש כן.

דרכי משה חולק ואומר שהקריאה בטעמים מפסידה הכוונה, כי אי אפשר למי שלא הרגיל עצמו בזה מעודו לכוון בניגון ובפירוש המילות כראוי לכן הקורא כמנהגו לא הפסיד, אבל הרוצה להחמיר על עצמו ויודע שיוכל לכוון בשניהם יחמיר ותע"ב. וכ"כ ברמ"א.

אוזר ישראל בגבורה

שכרה של מסירות נפש

גיליתי גילוי מענין, שהוא מדהים בעיני. דוקא כשממש יצאתי מעצמי למען מישהו אחר, הגיעו לי חידושים

ביאורים בתפילה

רבים בתורה. זה היה בתקופה שבני התינוק לא ישן בלילות והייתי מחזיק אותו ומטייל איתו למשך יותר משעה, באמצע הלילה. ושאר טיפול בילדים שהצריכו ממני לקום באמצע הלילה, במקום שאשתי תקום. דוקא בימים אלו היו לי חידושים יפים בלימוד.

ההסבר הוא פשוט: כשאתה יוצא מגדרך למען הזולת, במסירות, ה' יוצא מעצמו כביכול, ונותן לך מעל ומעבר.

את הדבר הזה פוגשים במקומות רבים בתורה, למשל נחשון בן עמינדב שקפץ למים ובזכותו נבקע הים.

נראה לבאר לפי זה את סמיכות הברכות 'אוזר ישראל בגבורה' ו'עוטר ישראל בתפארה' (שהם שני הברכות היחידות מברכות השחר שיש בהם את השם 'ישראל'. מלבד 'הגומל חסדים טובים לעמו ישראל'). כאשר אדם מוכן לעבוד קשה, שזה כמו האוזר וחוגר את חגורו שזהו לקראת עבודה (ולהיפך מזמן המנוחה שבו אדם מתיר את חגורתו), אז בא ממילא שפע אלוקי עליון אליך מלמעלה: 'עוטר ישראל בתפארה'. הפאר היא התורה שמפארת את האדם, והיא עטרת על ראשו. כשאדם יוצא מגדרו וחוגר חגורו לעבודה (יותר מהרגלו), אור אלוקי שופע עליו, שפע חידושי תורה יכולים לבוא אליו, 'עוטר ישראל בתפארה'.

נדרי לה' אשלם (תפילת הלל)

"נדרי לה' אשלם, נגדה נא לכל עמו". אומר דוד המלך אדם שעושה מצוות כדי שכולם יראו, והוא מהדר באתרוג נאה וסוכה נאה, זה לא חכמה כי: "נגדה לכל עמו" - כולם רואים את זה. אבל החכמה היא: 'יקר' - הדבר שהוא באמת יקר המציאות הוא רק אם הוא נעשה 'בעיני ה'" ללא פרסום ורק לעיני השי"ת. כי שם אין לו נגיעות או צדדים של גאווה וכבוד. בלתי לה' לבדו.

ואפשר לומר שישנו כאן עוד רובד בדברי אדוננו דוד עבד ה': "יקר בעיני ה'" - ישנה מעלה יקרה עוד יותר בעיני ה', כשהיא נעשית לא רק בדברים פעוטים שאדם עשה. כגון: אדם יצא משירותים ובירך אשר יצר בכוונה למרות שאף אחד לא ראהו. או שהוא נמנע מלגרום לחבירו רעה, אע"פ שאף אחד לא היה יודע שידו במעל. כל זה טוב ומשובח.

אבל המעלה היותר גדולה היא "יקר בעיני ה'", כשזה "המותה לחסידיו" - אדם הולך ברחוב ורוצה לראות מראות אסורות. זה קשה לו והוא נדרש להקפיד על עצמו בכל תוקף, זוהי בחינה של מסירות נפש. ואף אחד למעט בורא עולם לא ידע אם הוא יציץ או לא. אע"פ"כ הוא מתגבר.

אדם שיש לו חתיכת לשון הרע עסיסית, והוא נמנע מלספרה - אף אחד בעולם לא יודע שהיה לו מה לספר ואף אחד גם לא יודע כמה זה היה קשה לו. בלימת הפה בשעת מעשה היא אחד מהנושאים שאדם מוכן לקפוץ לאש כדי לקדש את שמו יתברך, ובתנאי שיותר לו לומר איזו רכילות שמנה. "יקר בעיני ה'" - זה בעיקר בדברים הקשים - המותה לחסידיו". ה' יעזרנו.

נ.ב. כשהרציתי את הדברים לפנייהודי ת"ח וגאון גדולאמר לי שאפשר להוסיף בזה דברים נפלאים. והניח ידו למלאות בדעת ובתבונה מלואי אבן כיד ה' הטובה עליו: "ולפי דרכך הרי אפשר לפרש בפשיטות ע"פ הידוע כי בקריאת שמע צריך מסירות נפש. והנה אף אחד איננו יודע אם אדם באמת מוסר נפשו כל יום כשהוא קורא קרו"ש או לא, נמצא כי מסירות נפש זו היא לשמה. ויש לומר כי מטעם זה מכסים את העינים בשעת ק"ש, לרמז שלא להסתכל על מה שיאמרו הבריות. הנה כי כן זהו פירוש הכתוב: "יקר בעיני ה' המותה לחסידיו", כאשר חסידיו מוסרים נפשם בשעת הק"ש, דבר זה הוא יקר מאד וכל כך למה כי "בעיני ה'", המסירות נפש ניכרת רק בעיני ה' ולא לעיני בני אדם.

ביאורים בתפילה

ויש להוסיף בזה תבלין שדבר זה הוא כל כך יקר, ע"פ מאמר הזוה"ק כי המוסר נפשו בק"ש נפטר ממיתה, כי מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה. נמצא כי ע"י שחסידי ה' מוסרים נפשם הם נשארים בחיים וממשיכים לעבוד את ה'.

בה, בו, במ. (תפילת שבת)

אנו מתפללים בשב"ק ד' תפילות [מעריב, שחרית, מוסף, מנחה]. והנה אם נתבונן נראה - שישנו שינוי מעניין בקטע האחרון של הברכה האמצעית [והעיקרית] מתפילת שמונה של שבת כמעט מתפילה לתפילה]. הקטע מתחיל במילים: "אלוקינו ואלוקי אבותינו רצה נא במנוחתנו" ובהמשך אנו מתחננים: "והנחילנו ה' אלוקינו באהבה וברצון שבת קדשך", ואז מתפצל הנוסח לשלושה נוסחאות - במעריב אנחנו מבקשים ו"ינוחו **בה** ישראל מבקשי שמך". ואילו בשחרית ומוסף הנוסח הוא "וינוחו **בו**", ובמנחה משתנה גם המילה שבת קדשך והופכת לנוסח הבא: "והנחילנו וכו' **שבתות** קדשך וינוחו **בם** ישראל" וכו'. וכל משכיל יתבונן מדוע ולמה שינוי אנשי כנסת הגדולה את הנוסח בצורה כזו?

ונראה לבאר זאת ע"פ שתי הקדמות קצרות: א. שבת היא מעין עולם הבא. ב. מיום שנלחם עמלק עם עם ישראל וקיררם אין השם שלם ואין הכסא שלם עד כי יבוא שילה. ולכן במקום לכתוב שם הוי"ה במלואו אנו כותבים רק י"ה, ואת הו"ה אנחנו חכים לעולם הבא שיגיע העולם על תיקונו ובים ההוא יהיה השם אחד ושמו אחד.

לאחר כל זאת, הבה ונראה נפלאות בביאור הענין שבו פתחנו: כיון ששבת היא מעין עולם הבא זהו הזמן הראוי ביותר לתיקון שמו של הקב"ה שיתוקן רק לעתיד לבא. ולכן בתפילת מעריב אנו מבקשים מהקב"ה שיתן לנו במתנה ["והנחילנו ה' אלוקינו" - מלשון נחלה וירושה] את התיקון של אות ה' שכרגע חסרה משמו. ובשחרית אנו מבקשים מהקב"ה שיתן לנו במתנה את התיקון של אות ו' משמו.

במנחה כשכבר נטו צללי ערב ורואים אנו שפנה יום ואנחנו לא נושענו - מבקשים אנו מאבא שבשמים שינחילנו שתי שבתות שבהם ינוחו כל ישראל מקדשי שמך, וקיי"ל בחז"ל שאם ישראל משמרים שתי שבתות כהלכתן - מיד הן נגאלין. עכשיו נבין מהו השינוי השלישי במנחה "והנחילנו... שבתות קדשך וינוחו בם כל ישראל מקדשי שמך". שהרי כשתבוא הגאולה ממילא יתוקן שמו של הקב"ה.

שמח נפשנו בישועתיך (תפילת שבת)

בתפילות השבת אנו אומרים:
קדשנו במצוותיך
שים (ותן) חלקנו בתורתך
שבענו מטובך
ואז.. שמח נפשנו בישועתיך

ולכאורה היינו צריכים לומר הושיענו/הצמח לנו ישועתיך

אלא ביאור הדברים בס"ד שטבע האדם שכשיש לו כל צורכו הוא לא רואה בזה מעלה מיוחדת (בגדר 'החש בראשו = שאך מתי שיש לו מיחוש בראשו אזיי הוא שם לב לעצם ההמצאות של הראש..), ולכן כאשר אדם זוכה לישועה בעניין מסויים הוא וודאי שמח שהרי היה לו צורך גדול בישועה והנה היא באה.. אך השמחה הזאת בד"כ לא מחזיקה מעמד זמן רב והאדם 'מתרגל' לישועה ורואה אותה כמובן מאליו, ומכאן התפילה והבקשה לא רק לישועה עצמה אלא שנזכה ג"כ להעריך את הישועה ולשמוח בה גם

ביאורים בתפילה

לאחר זמן.

התפילה כמצבר (כללי, כללי)

עצה לתפילה - התפילה כמצבר

כמה פעמים אמרתי לעצמי שאני רוצה להגיע מוקדם יותר לתפילה? למרות זאת, משום מה תמיד יש סיבות טובות להגיע לתפילה ברגע האחרון... האם יש דרך ושיטה שרגליי יימשכו מאליהן להגיע לתפילה בשמחה וחשק, מוקדם וברגע? נראה שהתשובה נעוצה בעצם תודעת התפילה. מהי תפילה.

נאמר בגמרא (ברכות כט ע"ב):

"רבי אליעזר אומר: העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים. מאי קבע? אמר רבי יעקב בר אידי אמר רב אושעיא: כל שתפילתו דומה עליו כמשאוי".

תפילה של קבע איננה רצויה. מהו קבע? הובאו כמה דעות בגמרא. [1 נעסוק כאן בדעה הראשונה בגמרא שהוא נוגע בענינה המהותי של התפילה, בתודעה מהי תפילה.

אומר הרב קוק (עולת ראייה א עמוד טו):

"לפני התפילה צריך להיות ציור הנפש כאילו היא נחלשת ממשא קדרות הרעיונות, הרחוקים ממושגי השלמות ואור פני מלך חיים. ורק בזאת תגול מעל ליבה המשא אשר יכבד עליה, בשופכה שיחה לפני יוצרה ואביה שבשמים. ובזה [בתפילה] תוסיף אומץ, ותחת רוח כהה תעטה מעטה ששון, ורוח חדשה בעוז וחדות ה' תהיה עימדה.

אבל כשחסר הציור האמיתי הזה... עוד תוסיף [התפילה] ליגעה. אין זאת צורת התפילה השלמה, שהיא צריכה לבוא מצד הרגש פנימי ולא מצד קביעות חובבה חיצונית, שאז בהכרח תהיה דומה כמשאוי".

העולם הזה, עם כל משימותיו, תלאותיו ועסקיו, הם כמשא כבד על נפש עובד ה'. האדם נשחק במהלך מאבקי היום, והתפילה באה לתת מרגוע לנפש, לתת הזדמנות לשוב אל עוצמות חייה של הנשמה ולהתמלא כח ושמחה.

אם התפילה נתפסת כעוד משימה ביום, שצריכים 'לסגור את הפינה' ולסמן וי על המשימה, אז נהפכים היוצרות, ובמקום שהעולם הוא כמשא, התפילה הופכת למשאוי.

זהו שינוי תפיסה. כוונה בתפילה איננה דוקא ע"י תשומת לב למילים, לפירושי המילים. כוונה איננה ענין שכלי של הבנת תוכן התפילה. נראה לומר שבמקום המושג 'כוונה בתפילה', יותר חשובה היא ה'התכוונות לתפילה', כניסה לתפילה מתוך ציפייה, מתוך רצון שמשוה יזוז בתוך ליבי בתפילה (גם בפוסקים מובא המושג "כוונת הלב בתפילה", ולא רק סתם "כוונה בתפילה" שמשמעה ריכוז השכל והמחשבה).

יש כאן יסוד נפלא. כוונת הלב בתפילה באה בעיקר ע"י מאמץ לפני התפילה, ע"י הציפייה לתפילה, ולא ע"י מאמץ בתוך התפילה עצמה. ממילא מתחדש עוד דבר - מקום ההכנה לתפילה הוא לאו דוקא בתוך בית הכנסת. המחשבות שיש לי בדרך לתפילה, מנוחת המחשבה ושמחת הלב בדרך לבית הכנסת, הם הם

ביאורים בתפילה

הכנת הלב.

זכורני בצעירותי כאשר בבית הכנסת חיכו שאנשים יגיעו למנין למנחה וכבר התקרבה השקיעה, אמר זקן אחד באנחה: "פעם, כשהיינו עובדים בשדות, היינו חוזרים מבעוד יום ומגיעים לבית הכנסת חצי שעה לפני התפילה. היינו מחכים לתפילה, והיום...".

יש משהו מיוחד בתמימות של יהודים מהדור הקודם.

שנזכה לשוב אל העוצמה שבתפילה ולבוא בציפייה לתפילה.

ומלכותו ברצון קבלו עליהם (תפילת ערבית, יום חול ושבת)

השפת אמת (ליקוטים) מאריך לבאר שהאדם אינו יכול לעשות כלום כי הכל השי"ת עושה. האדם רק רוצה! אם חפץ בטוב, ה' יעשה שהאדם יעשה טוב ואם ח"ו להיפך...

לפי זה מבאר הרה"ג חיים שיפמן שליט"א מה שאומרים בתפילת מעריב "ומלכותו 'ברצון' קבלו עליהם", אנחנו רק עושים את ה'רצון' ובזה קבלנו מלכותו.